

Çocukların Sosyal İzolasyon Sürecindeki Yaşantılarının Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi¹

Erdem HAREKET²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 20.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Çocuk, Çocuk Hakları, Sosyal İzolasyon, Ebeveyn Tespitleri

ÖZET

Bu araştırma çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantılarının ebeveyn tespitleri çerçevesinde belirlenmesi, buna ilişkin tespitlerin çocuk hakları bağlamında tartışılması ve geleceğe yönelik benzer koşulların yaşanma olasılığına karşın çocukların ve haklarının daha etkin korunabilmesine yönelik önerilerin ortaya konulabilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunu maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiş toplam 712 ebeveyn çifti oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin edinilmesinde açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmış, edinilen yazılı doküman verileri içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmada, ebeveyn tespitlerine dayalı olarak belirlenen yaşantılar çocuğun; eğitim ve fırsat eşitliği, şiddet, ihmal ve istismardan korunma, çok yönlü gelişim, zararlı madde ve alışkanlıklardan korunma, ev yaşamına katılım, boş zaman değerlendirme ve eğlenme, bilgiye erişim ve iletişim, saygı, ilgi ve sevgi görme, dijital ortam risklerinden korunma ve her türlü kötü muameleye karşı korunma hakkı çerçevesinde hak temelli bir bağlamda incelenerek tartışılmıştır. Araştırmada, sosyal izolasyon sürecindeki çocuk yaşantılarının yaygın biçimde çocuk hakları açısından ihlal unsuru oluşturucu içeriğe sahip oldukları ve çocukların riskli yönü daha güçlü yaşantılarla daha sık karşı karşıya kalmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayalı olarak araştırma kapsamında, benzer durumların ileriki zamanlarda tekrarı halinde çocukların ve haklarının korunması ve daha etkin gözetilmesine yönelik başta ebeveynler, eğitimciler ve politika geliştiriciler olmak üzere konunun paydaşı diğer unsurları da esas alan bazı öneriler geliştirilmiştir.

An Examination of Children's Experiences in the Social Isolation in Context of Children's Rights

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 20.10.2022

Accepted Date : 30.11.2022

Keywords:

Children, Children's Rights, Social Isolation, Parental Determinations

ABSTRACT

This study was conducted to learn how children experience social isolation within the context of parental decisions, to discuss relevant findings in relation to children's rights, and to offer suggestions for more effective child protection in the event that similar circumstances arise in the future. The research was carried out in a case study design in accordance with the qualitative research approach. The research group consisted of 712 parent couples determined by maximum diversity sampling. A questionnaire consisting of open-ended questions was used to obtain the research data. The data were analyzed using the content analysis technique. Findings from parental reports about life experiences of children indicate certain areas such as education, protection from violence, neglect and abuse, development, protection from substance use, participation in domestic and social life, leisure time and entertainment, access to information, and negative attitudes. Children's experiences in these topics were discussed in a rights-based context. As a result, some suggestions have been presented to develop a more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations by essential stakeholders, especially parents, educators and policy makers.

¹ Bu araştırma 9-11 Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen 10. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, erdemhareket@gmail.com ORCID: 0000-0003-3903-7057

1. Giriş

Sonlarına gelindiği gözlenmekte olan salgın sürecinin gerek süreç içerisinde gerekse de sonrasındaki dönemde toplum hayatı ve bireyler üzerinde yaratmış olduğu kalıcı etkilerin izlenmesi mümkündür. Bir başka deyişle insan ve hayvan kitleleri için ölümcül birer faktör olan salgınlar, bireysel ve toplumsal yaşantıyı derinden etkilemiş, sonrasındaki süreçlerde de önemli değişimlere sebep olmuştur (Aslan, 2020). Covid-19'un önümüzdeki dönemde sosyal yaşamdan çalışma yaşamına, eğitimden sağlığa, kent ve çevre anlayışlarına, işletme kültüründen tüketim alışkanlıklarına kadar tüm alanları derinden etkileme potansiyeline sahip olduğu net bir biçimde görülmüştür (Arslan ve Karagül, 2020). Bu süreçte deneyimlenen sağlık problemleri, can kayıpları, sosyal hayattan kopuş, ekonomik darboğaz, sosyal hizmetlere erişimde sıkıntı, eğitim süreçlerindeki kesinti, aile içi sorunlar ve artırılabilir diğer alanlara ilişkin problemler göz önüne alındığında, ne yazık ki bu etkilerin ve değişim içeriklerinin büyük oranda olumsuz yönde olduğu söylenebilir. Salgının dünya çapında çok sayıda ölüme neden olmasının yanında toplumsal ve bireysel boyutta önemli bir stres kaynağı olarak bireylerin hayatlarını psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz etkilediği net bir biçimde gözlemlenmektedir (Aslan, 2020; Bilge ve Bilge, 2020). Yaşamın eve sığdırılmaya çalışıldığı Covid-19 pandemi sürecinde okulların da kapatılmasıyla evlere kapanan bireylerin büyük bir kısmının çocuklar ve anneler olduğu göz önüne alındığında, bu problemlerin etkilerine maruz kalan kesimlerin başında toplumun kırılgan/dezavantajlı grupları arasında ifade edilen çocukların gelmiş olması işten bile olmamıştır (Aslan ve Pakiç, 2020; Demir Öztürk, Kuru ve Yıldız, 2020). Nitekim uluslararası ölçekteki verilere dayalı olarak hazırlanmış olan UNICEF (2021) tarafından yayımlanan "Preventing A Lost Decade Raporu/Kayıp Bir On Yılı Önleme" başlıklı raporunda ve EUROPOL (2021) tarafından hazırlanan "SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment/Ciddi ve Organize Suç Tehdit Değerlendirmesi)" raporunda, dünya üzerinde yer alan tüm çocukların, bölgesel ve kültürel değişkenler özelinde çeşitlilik gösterme durumu olabilmekle birlikte; salgın sürecinde karşı karşıya kalmış oldukları risk faktörlerinin ve bunlara yönelik ciddiyet ölçeklerinin çarpıcı biçimde ortaya konulmuş olduğu görülmektedir.

Çocukların sosyal izolasyon sürecinde karşı karşıya kalmış olduğu bu risk faktörlerinin ve bunlara ilişkin yaşantı deneyimlerinin ise -ki bunlar çocuk hakları kavramları ile bağlantılı hususlardır- çocuğun eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği hakkı, yeterli beslenme ve sağlık/destek bakım hizmetlerine erişim hakkı, katılım hakkı, düşünce ve ifade hürriyeti hakkı, özel hayatın gizliliği, gelişim hakkı, saygı, sevgi, değer ve ilgi görme, kişisel verilerin korunması, sağlıklı gelişim hakkı, her türlü ihmal ve istismara karşı korunma hakkı, iyi oluş halinin devamlılığı, şiddete karşı korunma hakkı, dijital platformların risklerine karşı korunma, bilgi alma ve haberleşme, zorla çalıştırılmama ve zararlı madde ve alışkanlıkların etkilerine karşı korunma hakkı açısından ele alınması son derece mümkündür. Bu aşamada bir örneklemede bulunmak gerekir ise; Akoğlu ve Karaaslan (2020), yaşam tarzı değişikliklerinin ve evde izolasyon sürecinin neden olduğu psikososyal stresin, çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz etkilerin artmasına ve çocukların iyi oluş hallerinin korunamamasına neden olduğuna dikkat çekmişlerdir. Araştırma bulgularının tartışma safhasında ayrıntılı olarak yer verilmiş olması dolayısıyla bu bölümde; belirtilen örnek tespiti paralel, farklı çocuk haklarının ihlalini teşkil edecek durum tespitlerinin literatüre dayalı olarak daha da artırılmasının son derece mümkün olduğunun belirtilmesi ile yetinilmiştir. Bu noktada çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantı deneyimlerinin çok büyük ölçüde, çocuk hakları ihlalini gündeme getirecek bir içerikte gerçekleşmiş olduğu ve çocuklar açısından çok çeşitli risk faktörlerini işaret etmekte olduğu ön düşünülmektedir.

Bu bağlamda gerçekleştirilecek incelemeye, çocuk haklarının korunması ve uluslararası çapta çocuk hakları çerçevesinin belirlenmesine yönelik olarak ortaya konmuş normların esas alınması gerekmektedir. "Çocuk Hakları Bildirgesi, Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi, Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokoller, Dijital Çevrelerde Çocuk Hakları genel Yorum 25, Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

(Lanzorate Sözleşmesi), Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi'' de sosyal izolasyon sürecindeki çocuk yaşantılarına ilişkin hak temelli bağlamda yukarıda ortaya konan tespitlere dayanak oluşturacak çocuk hakları mevzuatına dahil bu normatif çalışmalardan bazılarıdır (Akyüz, 2012; Özdemir ve Ruhi, 2016; Hareket, 2020; İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi, 2020; United Nations, 2021).

Çocukların salgın döneminde kendilerine risk yaratan durumlara ilişkin tepkilerinin belirlenmesi gerek süreç içerisinde gerekse süreç sonrasındaki gereksinimlerinin hızlı ve uygun bir şekilde karşılanması bakımından oldukça önemlidir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu husus sadece çocuklar açısından değil, toplumsal hayatın sağlıklı düzeliş ve ilerleyiş süreci açısından da dikkate değerdir. Bu araştırmada da çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantı durumlarının ebeveyn tespitleri çerçevesinde belirlenerek incelenmesi, buna ilişkin tespitlerin çocuk hakları bağlamında tartışılması ve gelecekte benzer koşulların yaşanma olasılığına karşın çocukların ve haklarının daha etkin korunabilmesine yönelik çıkarımların ortaya konulabilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bugünün tespitlerinden hareketle geleceğe ilişkin olarak çocukların ve haklarının korunması amacına hizmet edeceği düşünülen önerileri ortaya koyma yönündeki nihai amacı, araştırmanın önem boyutuna da işaret etmektedir. Çünkü salgın hastalıkların, geçmişte ve hâlihazırda günümüzde yaşandığı gibi gelecekte de yaşanacak olması muhtemeldir (Budak ve Korkmaz, 2020). Ebeveynlerin, salgın sürecinde çocuklar ile aynı mekânları ve aynı zaman dilimlerini en çok paylaşan kişiler oldukları göz önüne alındığında, çocuk yaşantılarına yönelik tespitlerinin, böylesi dönemsel verilere dayalı araştırmalarda öncelikli ve güvenilir bir değere sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim Demir Öztürk, Kuru ve Yıldız (2020), ebeveynlerin özellikle de annelerin çocukların en yakınında olan kişiler olarak güvenilir bilgi kaynakları olarak görüldüklerini belirtmiş ve annelerin salgın sürecine yönelik değerlendirmelerinin de bir merak konusu olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Bu bağlamda ebeveyn tespitleri doğrultusunda çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantılarının hak temelli bir zeminde irdelenmesinin, benzer kaotik ortamların tekrar gündeme gelmesi halinde; çocukların ve haklarının daha etkin korunmasına yönelik ortaya konacak gayretlerin, bugünün tecrübelerinden hareketle planlanabilmesinde yerinde bir yaklaşım olacağı ön görülmüştür.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Yaklaşımı

Bu araştırmada, sosyal izolasyon sürecinde yer alan çocukların durumlarına, ebeveynlerin perspektifinden ışık tutulması ve ortaya konan çerçevenin çocuk hakları bağlamında tartışılması amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, derinlemesine çalışmalara zemin oluşturan, bütüncül ve bağlamsal hassasiyete sahip, birçok durumda kullanılan ve bireysel, örgütsel, toplumsal, bölgesel, siyasal ve ilgili olaylara ilişkin bilgi oluşturmamıza olanak sağlayan bir yöntemdir (Patton, 2014; Yin, 2009). Bu çalışma kapsamına dayanak oluşturan durum ise yaşanan pandemi sürecinin çocuk hakları açısından irdelenmeye imkân verecek biçimde gündeme getirdiği bazı durumlar, değişimler, riskler ve bunlara ilişkin ebeveynlerin gözlemleri/tespitleri/değerlendirmeleri olarak ifade edilebilir.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma, Türkiye'nin yedi farklı bölgesinde yaşamlarını sürdüren toplam 712 ebeveyn çiftinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılacak ebeveynlerin belirlenmesi sürecinde amaçlı örneklem türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu örneklem seçim yöntemi, birçok farklılığı içeren ana temaları bir araya getirerek, farklılıkların oluşturacağı ortak örüntüyü ortaya çıkarma amacına hizmet etmektedir (Patton, 2014). Bu doğrultuda çalışmanın gerçekleştirildiği araştırma grubundaki ebeveynlerin, yaşanan pandemi sürecinin etkilerinin ve bireyler

Araştırma Makalesi

tarafından bu sürece yönelik ortaya konulabilecek reaksiyonların çeşitli sosyo-ekonomik etkilerce farklılaşabileceği ön görüşü ile Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden, farklı meslek gruplarına mensup, farklı sayıda ve cinsiyette çocuk sahibi olma, çeşitli yaş aralığı demografisine sahip ve hâlihazırda bir iş sahibi olma/çalışıyor olup olmama unsurları noktasında maksimum çeşitliliği oluşturmasına gayret edilmiştir. Bu ön görüşü destekler nitelikte, kişilerin hayatlarını tehdit eden ve küresel boyutta olan Covid-19 salgını boyunca ve sonrasında strese bağlı ve travmatik etkilerin, kişinin sahip olduğu sosyal ve kültürel özelliklere, sosyoekonomik koşullara, psikolojik iyi oluşuna ve bireysel özelliklerine göre farklılık göstermesinin muhtemel olduğu belirtilmiştir (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2020). Araştırma sürecinde yer alan ebeveynlere ilişkin sosyo-demografik veriler aşağıdaki tablo ve şekillerde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Tablo 1'de araştırmaya katılan ebeveynlerin meslek bilgilerine ilişkin verilerine yer verilmiştir.

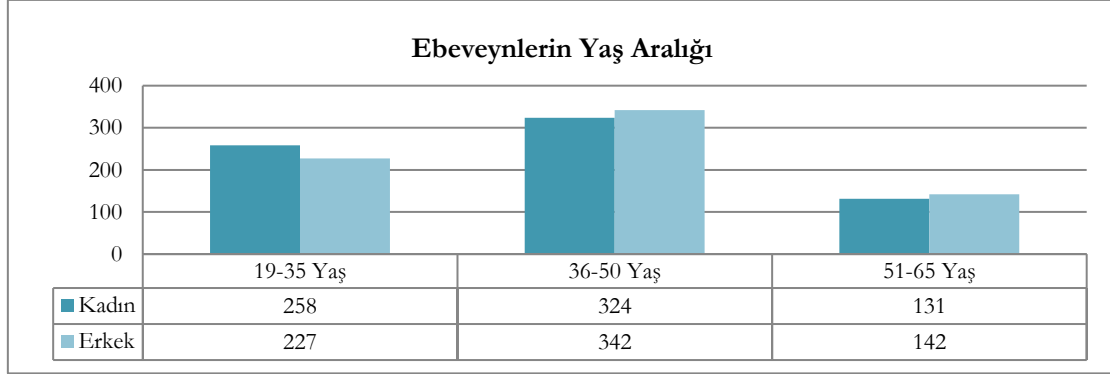
Tablo 1. Katılımcı ebeveynlerin meslek bilgilerine ilişkin dağılım

Meslekler	Kadın	Erkek	Toplam
Öğretmen	101	76	177
Ev kadını/erkeği	166	-	166
Özel sektör	32	113	145
İşçi	14	103	117
Esnaf	18	88	106
Memur	22	67	89
Mimar/Mühendis	13	56	69
Polis	7	54	61
Gardiyan/Zabıta/Güvenlik görevlisi	9	33	42
Sağlık Memuru/Hemşire	35	6	41
Yönetici	7	33	40
Mali müşavir/Bankacı/Ekonomist/Gelir Uzmanı	15	23	38
Silahlı Kuvvetler	-	32	32
Muhasebe	14	17	31
Şoför	-	31	31
Elektrik-Elektronik teknisyeni	-	30	30
Hastane personeli	20	9	29
Doktor/Dış Hekimi/Diyetisyen	9	19	28
Aşçı	8	20	28
Hâkim/Savcı/Avukat	8	14	22
Eczacı/Optisyen	9	11	20
Din görevlisi	-	19	19
Akademisyen	3	8	11
Laborant/Biyolog	3	8	11
Sekreter	10	1	11
Bilgi teknoloji uzmanı/Yazılımcı	4	5	9
Kimyager	4	5	9
Halkla ilişkiler uzmanı	6	-	6
Veteriner	3	3	6
Toplam			1424

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin en çok öğretmenlik, özel sektör, ev kadınlığı, işçi ve esnaflık mesleğine sahip kişiler oldukları görülmektedir. Toplumsal statü olarak ve eğitim düzeyi olarak daha üst meslek türlerinden ve sektörel alanı daha dar olan türlerden ise daha az sayıda ebeveyn çalışmada yer almıştır.

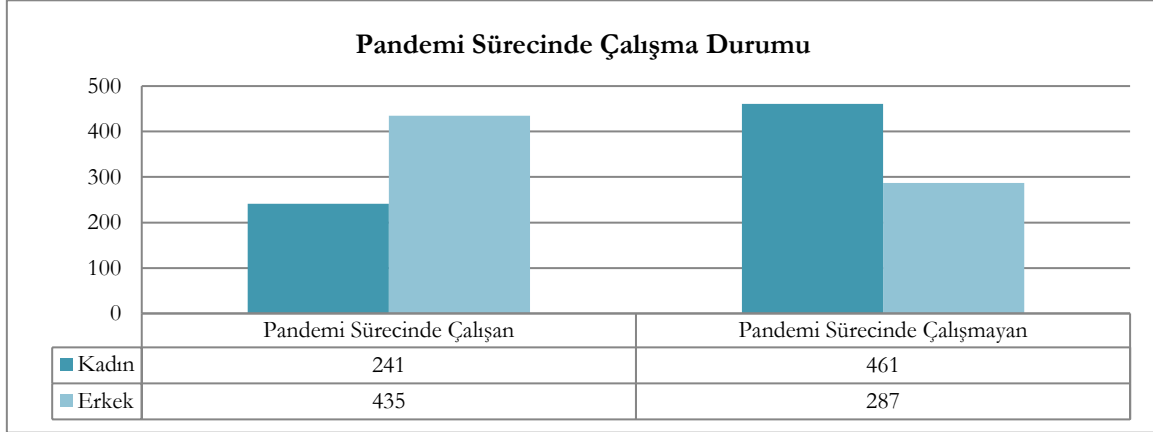
Öte yandan, Şekil 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin, çok büyük oranda 36-50 yaş aralığında yer alan kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 1: Ebeveynlerin yaş bilgilerine ilişkin dağılım

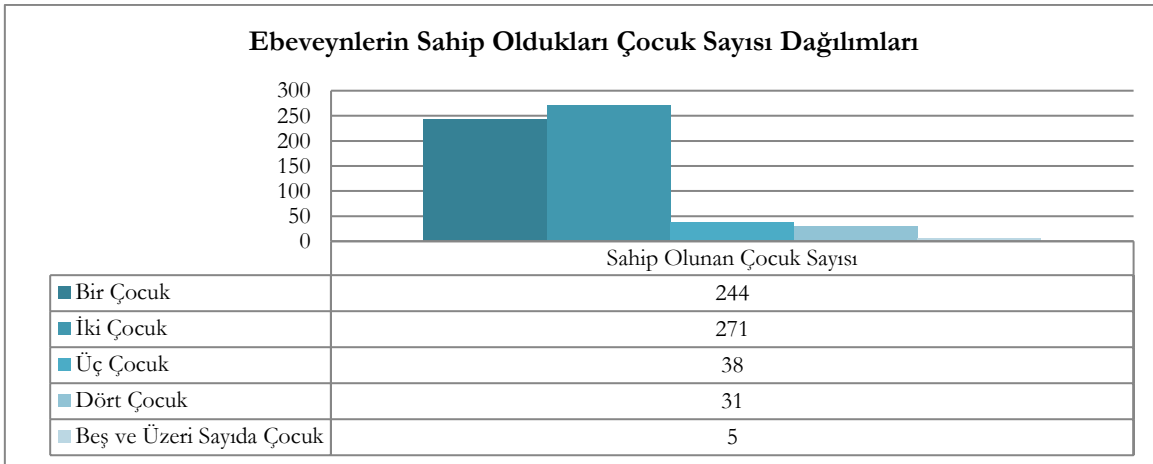
Şekil 2' de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ebeveynlerin (hane esasına göre) çalışmayan ve çalışan olma durumlarının yakın değerlerde bulunduğu görülmektedir. Çalışmayan birey olarak ise kadınların ön planda oldukları görülmektedir.

Şekil 2: Ebeveynlerin pandemi sürecinde çalışma durumuna ilişkin dağılım

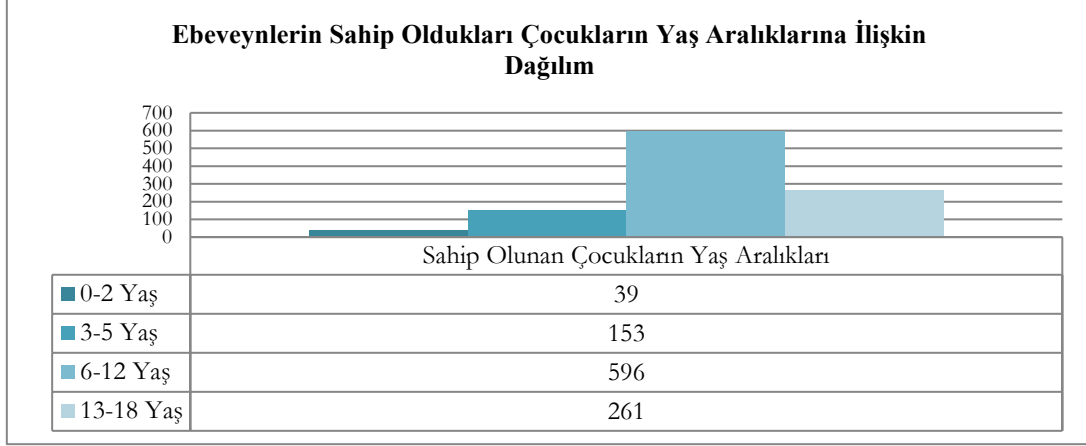
Şekil 3'e bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin çok büyük oranının iki çocuk ve tek çocuk sahibi kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 3: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların sayısına ilişkin dağılım

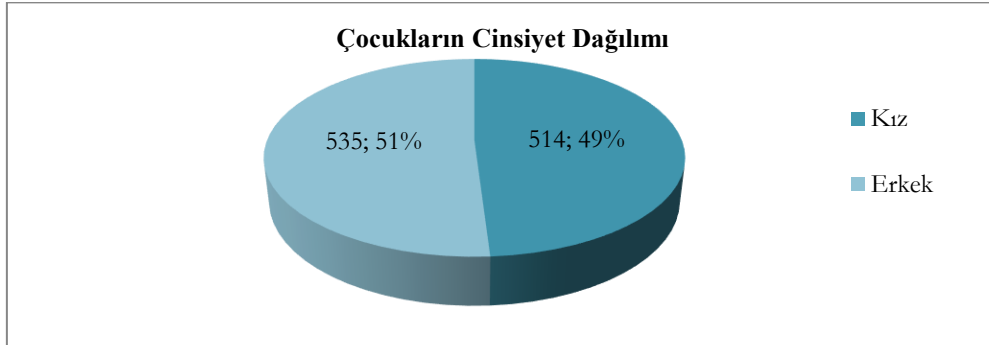
Şekil 4 incelendiğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocukların büyük bir oranının 6-12 yaş aralığında en az ise 0-2 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir.

Şekil 4: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların yaş aralığına ilişkin dağılım

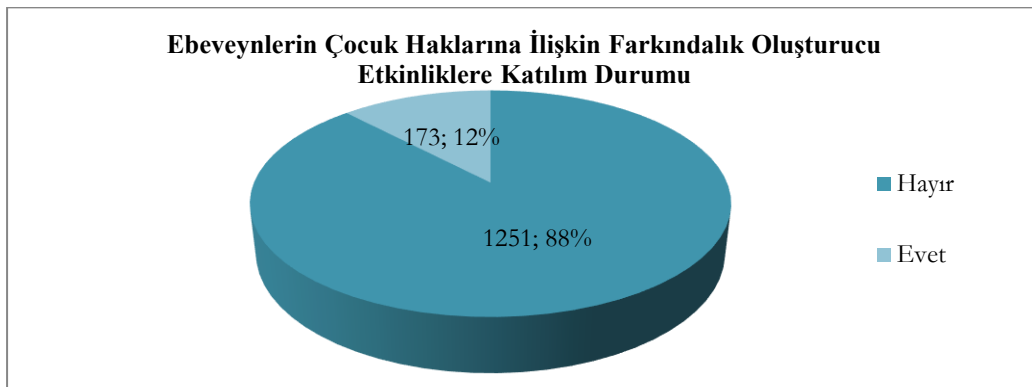
Şekil 5'e bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocukların cinsiyet dağılımlarının birbirlerine çok yakın bir oranda olduğu görülmektedir.

Şekil 5: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların cinsiyetlerine ilişkin dağılım

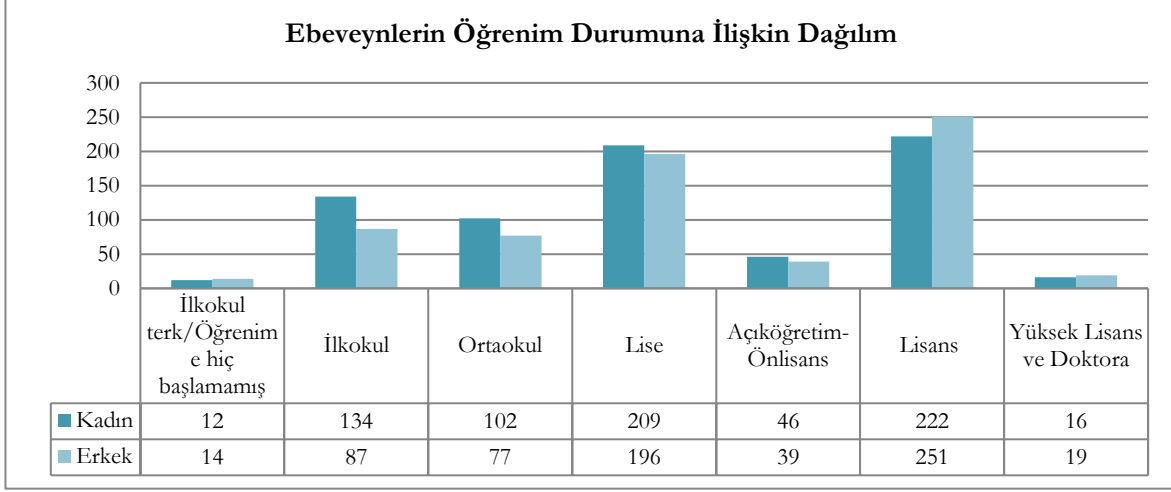
Şekil 6'ya bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük çoğunluğunun (%88) çocuk hakları konusunda farkındalık oluşturucu eğitim, seminer vb. etkinliklerde yer almamış kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 6: Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin farkındalık oluşturucu etkinliklere katılımları

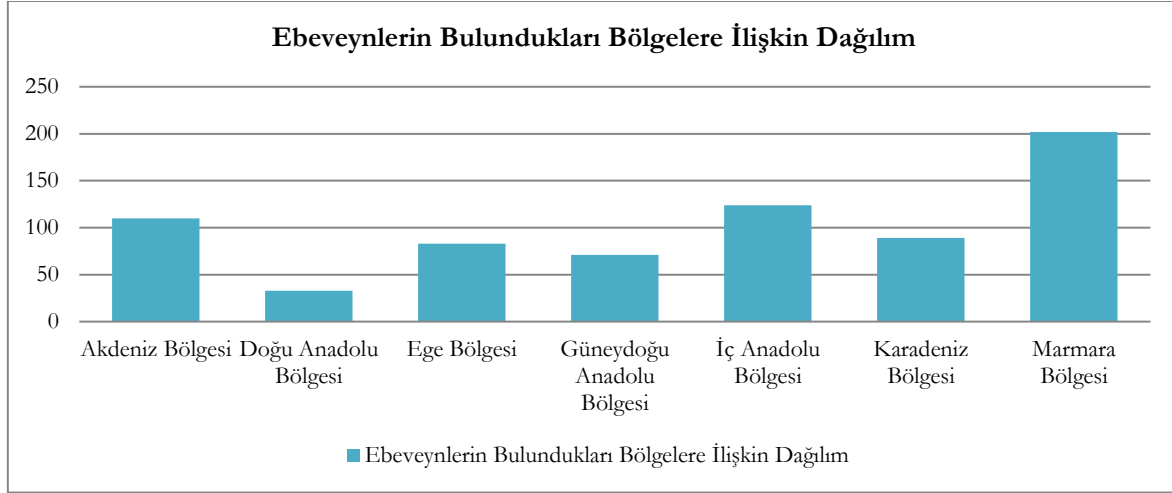
Şekil 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin daha çok lise ve lisans öğrenim düzeyine sahip oldukları, en düşük ve en yüksek olarak ifade edilebilecek öğrenim düzeylerinde ise çok az sayıda ebeveynin araştırmada yer aldığı görülmektedir.

Şekil 7: Ebeveynlerin öğrenim durumlarına ilişkin dağılım

Şekil 8'e bakıldığında, araştırmanın Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden katılım gösteren ebeveynler ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Araştırma grubunun belirlenmesi sürecinde her bölgeden ebeveynin araştırma kapsamında yer almasına gayret edilmiştir atılımcıların sırası ile en çok Marmara, İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinde yer aldıkları görülmektedir.

Şekil 8: Ebeveynlerin yaşadıkları bölgelere ilişkin dağılım

2.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin edinilmesinde, açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Patton (2014), açık uçlu sorulara verilen cevapları edinmenin amacını, önceden belirlenmiş olan soru kategorilerinin sınırlandırmaları ve öngörülerini olmaksızın insanların düşüncelerini yakalama ve anlama olarak açıklamaktadır. Araştırma kapsamında hazırlanan anket formu, etik kurul onayının alınması sonrasında iki farklı ebeveyn grubu ile pilot bir uygulamada kullanılmıştır. Glesne (2014) pilot çalışmaların, gerçek çalışmanın yapılacağı kişiler ve durumlara olası en yakın koşullarda gerçekleştirilmesi, katılımcılarının da araştırmanın hedef katılımcıları arasından seçilmesi gerektiğini

işaret etmiştir. Çocuk hakları konusunda çalışmalar yürütmekte olan iki farklı alan uzmanı ile bu pilot uygulamalar neticesinde anket formunda yer alan sorulara son şekli verilmiştir.

Sonraki aşamada, Türkiye'nin yedi bölgesinden toplam 55 farklı şehirde yaşamlarını sürdüren ve çocuk hakları konusunda eğitim almış 110 sınıf öğretmenliği bölümü lisans öğrencisinden anket formunun uygulanması noktasında destek alınmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan anket formunun nitelikli biçimde uygulanmasına ve araştırma grubu seçim yaklaşımına bağlılığın korunmasına yönelik olarak bu uygulayıcılara üç farklı zamanda toplam dokuz saat çevrimiçi araştırma eğitimi semineri verilmiştir. Bu eğitim kapsamında, temel bilimsel araştırma kavramları, bilimsel araştırma yaklaşımları, örneklem belirleme, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının uygulanma biçimleri ve verilerin organizasyonu gibi konulara değinilmiştir. Bu aşama sonrasında asıl veri toplama sürecine geçilmiştir. Anket formu uygulayıcılar tarafından 05.10.2020 (etik kurul araştırma izin onay) tarihi--17.09.2021 tarihleri arasında 712 ebeveyn çiftinin 688'ine yüz yüze, 24'üne ise çevrimiçi ortamlarda uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında edinilen veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Robson (2015) tarafından içerik analizi, dünyevi kavramları tanımlayabilme ve açıklayabilme amacına hizmet eden; kodlanmış ortak akıl ve saf hâle getirilmiş yollar olarak tarif edilmiştir. Bu çerçevede, açık uçlu sorulardan oluşan anket formuna verilen cevaplar iki bağımsız araştırmacı içeriksel olarak analize tabi tutulmuşlardır. Bu işlem sonucunda veriler, dokuz farklı başlık altında kategorize edilmiş ve ayrıntılı olarak bu başlıklar irdelenmiştir.

2.5. Geçerlik, Güvenirlik ve Etik Hususlar

Araştırma sürecinde, etik hususların gereklerine, verilerin ve analiz süreçlerinin geçerliliğinin sağlanmasına ve güvenirliliğin en yüksek oranda tesisine yönelik bazı çalışmalar yürütülmüştür. İlk olarak araştırma kapsamında yürütülecek tüm faaliyetler için etik kurul incelemesine başvurulmuş ve gerekli araştırma izni için onay raporu alınmıştır. İkinci olarak, araştırma kapsamında katılıma gönüllülük esas alınmış, araştırma formunun uygulanma öncesinde çalışmada yer alan ebeveynler kapsam ve amaç konusunda aydınlatılmışlardır. Veri toplama aracının asıl uygulanması öncesinde araç, pilot bir uygulamada kullanılmış ve uzman değerlendirmeleri doğrultusunda son hâline kavuşturulmuştur. Yine araştırma formunun uygulanması öncesinde, sürecin güvenirliliğine ve geçerliliğine katkı sağlanmasına yönelik olarak uygulayıcılara dokuz saatlik çevrimiçi araştırma semineri verilmiştir. Araştırma verilerinin analizi sürecinde de bağımsız iki araştırmacı sürece dâhil edilmiş ve veri analizi sürecinin geçerliliğinin sağlanmasına gayret edilmiştir. Creswell (2014), araştırma verilerinin farklı perspektiflerden incelenmesi için araştırma sürecine, dışardan bağımsız araştırmacıların katılmasının, gerçekleştirilen nitel araştırmanın bütününe yönelik geçerliliği artıracak bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Ebeveynlerle gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda elde edilen veriler, sekiz başlık altında incelenmiştir. Her bir başlık altında edinilen verilere ilişkin kodlamalar gerçekleştirilmiş, doğrudan ifade kesitlerine yer verilmiş ve bu sunumlarda E1, E20, E... kodları katılımcı temsilleri olarak kullanılmıştır. İlgili kategori başlığına ilişkin bulgular ve katılımcıların doğrudan ifadeleri birlikte sunulmuş ve başlık altında literatürde yer alan diğer araştırmalar ile ele alınarak tartışılmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

- Sosyal İzolasyon Sürecinin Çocuklar Açısından Ortaya Çıkarttığı Problem Alanları
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Gelişim Alanlarını Destekleme Amaçlı Gerçekleştirilen Aktiviteler
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Ebeveynler ve Çocuklar Arasındaki İletişim Süreçlerinin Durumu

- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklarla Yaşanan Çatışma Zamanlarında Ebeveynler Tarafından Sergilenen Tutumlar
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklara Yönelik İhmal, İstismar ve Şiddet Tutumlarının Yaygınlaşp Yaygınlaşmama Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Ev Yaşamına Katılım Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Zararlı Madde Etkilerine ve Alışkanlıklara Daha Açık Hâle Gelip Gelmemeye Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Eğitim Haklarını Etkin Kullanım Durumu

3.1. Sosyal İzolasyon Sürecinin Çocuklar Açısından Ortaya Çıkarttığı Problem Alanları

Sosyal izolasyon döneminin çocuklar açısından ortaya çıkartmış olduğu belirlenen problem alanlarına ilişkin başlıklar Şekil 9'da sunulmuştur. Şekil 9 incelendiğinde, süreç içerisinde çocuklar tarafından iletişimden kaçınma, dikkatsizlik, aşırı duygusallık, iştahsızlık, dijital araçlarla yoğun zaman geçirme, dağınıklık ve agresif tavırlar sergileme ve akademik başarı durumunda düşüş gibi önemli problem alanlarının gözlemlendiği yönündeki tespitlere işaret edilmiş olduğu görülmektedir.

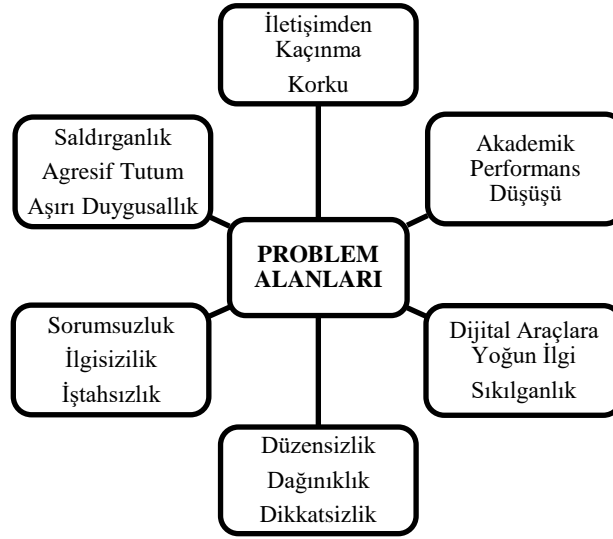
İlgili bulgu başlığı altında kategorize edilerek kodlanan ebeveyn tespitleri incelendiğinde, çocukların dijital araçlarla gereğinden fazla zaman geçirmelerinin ebeveynlerin tamamına yakını tarafından temel problem alanı olarak ifade edildiği görülmektedir. Güteryüz, Esentaş, Yıldız ve Güzel (2020), sosyal izolasyon sürecinde özellikle genç yetişkinlerin teknolojik iletişim araçlarını kullanmalarının artmasına bağlı olarak dijital bağımlılığın da artış göstermiş olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Nitekim bununla paralel olarak, Başaran ve Aksoy (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, salgın sürecinde ortaya çıkan problem alanlarından bir tanesi olarak ebeveynler tarafından dijital bağımlılığın ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktadaki ebeveyn tespitlerinden, çocukların bilgiye erişim, haberleşme, yazılı ve görsel basını takip edebilme, oyun oynama ve dijital araçları etkin kullanabilme haklarından yararlanabilme noktasındaki ölçülülük esasına çocuklar tarafından bağlı kalınmamış olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bununla birlikte araştırmada, ebeveynler tarafından akademik başarıda düşme, dikkatsiz davranışlar sergileme, aşırı duygusal tepkiler verme veya iletişimden kaçınma, kızgınlık, sorumluluklarını yerine getirmeme ve sıkılganlık gibi problemlere ilişkin tespitlerin de yoğun biçimde belirtildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulguları destekler nitelikte çeşitli çalışmalarda da izolasyon döneminde çocukların akademik başarılarında düşüklük, sinirlilik, duygu durumu bozuklukları, yıkıcı davranışlar, kaygı hâli, huzursuzluk, yeme ve uyku düzensizlikleri, kurallara uymama ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir (Başaran ve Aksoy, 2020; Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020; Yüksek Usta ve Gökcan, 2020; Yılmaz, Bayrak ve Zezen, 2021). Bu bulgular ekseninde, çocukların iyi olma hakkı ve buna yönelik rehberlik, danışmanlık, eğitim ve bunları da kapsayacak dijital sağlık hizmetlerine erişim haklarının işletilmesine yönelik somut çalışmaların önemi net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Ancak bu konuda ortaya konmuş çalışmaların azlığı, dikkatle üzerinde durulması gereken bir diğer husustur.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Çocuklarımızla, birden fazla konu hakkında problem yaşadık. Bunlardan ilki ders çalışma konusu. Ders çalışma konusunda çocuklarımızla tartışmalar yaşadık. Çünkü çocuklarımız, aldıkları uzaktan eğitimi pek ciddiye alamadılar. Bunun yanında en fazla evdeki görev ve sorumluluklarını yerine getiremedikleri için problemler yaşamaya başladık...(E4)”, “Çocuğumla en çok evde kalması konusunda sıkıntılar yaşadık. Önceden eğitim yüz yüze devam ederken içlerinde can sıkıntısı olmuyordu. Çünkü okullarında derslerin yanında birçok etkinlik daha yaptırılıyordu ve çocuk eve geldiğinde yorulmuş ve enerjisini boşaltmış oluyordu ve bu durum hepimiz için olağanüstü olduğu için alışması ilk başlarda çok zor oldu (E48).”, “En çok telefon ve tablette geçirdiği süreyle ilgili sıkıntı yaşadık. Okul döneminde bu süre çok kısıtlıydı her şey daha planlı ilerliyordu fakat bu süreçte bu kurallar biraz bozuldu (E22).”, “...Bu süreçte çocuklarımı telefon, tablet ve bilgisayardan uzak tutabilmek konusunda sıkıntı yaşadım. Belirli sürelerde kullanmaları gerektiği hâlde bırakmak istemediler (E52).”, “En çok sorunu ben onların düzensizliğinde buluyordum. Gece geç saatlere

kadar ders çalışıp öğleden sonra uyanıyorlar. Hayatları öyle düzensiz hâle geldi ki bazen birlikte kahvaltı masasında bile olamıyoruz. Bazı günler çok az uyuyup bazen de çok fazla uyuyorlar...(E88).”, “Televizyon, tablet ve bilgisayar kullanımı konusunda çok ciddi sorun yaşadık. Ayrıca uyku düzeni konusunda da sorunlar yaşadık maalesef...(E63).”, “...Sosyal iletişim ağlarının fazla kullanılmasından dolayı sorunlar var. Bilgisayar başında fazla zaman geçirme sorunları var. Ayrıca beslenme sorunları yaşadık. Onu yemem bunu yemem demeye başladı (E102).”, “Çocuklar okula gitmedikleri için ödev yapmamaları, ders çalışmamaları gerektiğini düşünüyorlar. Öğretmenin attığı ödevleri yapmıyorlar, ders dinlemiyorlar...(E75).”, “Uzaktan eğitim konusunda çok fazla sorun yaşadık. Derslere odaklanma ve ödevlerini yapma konusunda çok fazla ters düştük...(E89)”, “En çok bilgisayar oyunları ve internet kullanımı konusunda sıkıntılar yaşıyoruz. Oğlum internette çizgi film izlemeyi çok seviyor. Online oyun oynamayı çok seviyor. Bende fazlasının zarar olduğunu düşünüyorum. Malum bu dönemde eğitim verimi zaten düşük (E141).”

Şekil 9: Çocuklarda gözlenen problem alanları

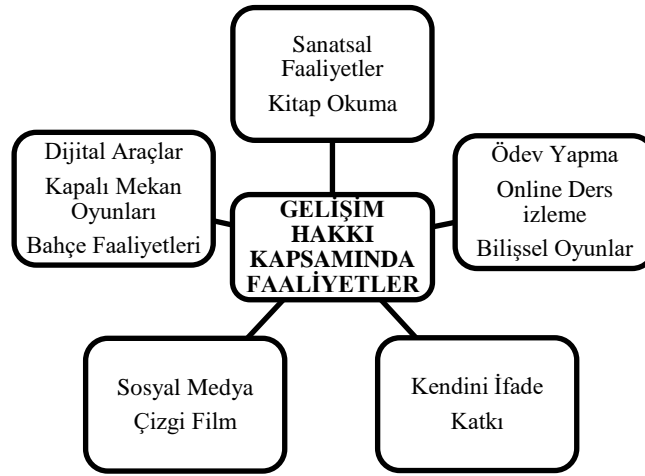
3.2. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Gelişim Alanlarının Desteklenmesine Yönelik Gerçekleştirilen Aktiviteler

Araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri ışığında, sosyal izolasyon döneminde çocukların gelişim hakları doğrultusundaki faaliyetler Şekil 10’da belirli başlıklar hâlinde kodlanmıştır. Bu kapsamda edinilen bulgular incelendiğinde, çocukların yoğunlukla dijital oyun oynama, ödev yapma, online ders dinleme, televizyon izleme, sosyal medyada zaman geçirme, kitap okuma ve kapalı mekân oyunları oynama gibi faaliyetlerle zaman geçirdikleri görülmüştür.

Çocukların boş zaman değerlendirme, eğlenme, oyun oynama, sosyal çevreye katılım, arkadaşlık geliştirme ve kişisel gelişimi destekleyici sanatsal ve sportif faaliyetlerde yer alma haklarına ilişkin hususlar, *Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi*, *Dijital Çevrelerde Çocuk Hakları Genel Yorum 25 Bildirisi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* başta olmak üzere çocuk haklarına değinen birçok uluslararası sözleşme ve bildiri kapsamında ele alınmıştır. Bu hakların çocuklar ve gelişimleri açısından taşıdıkları önem, izolasyon dönemi kısıtlamaları ile daha da belirgin hâle gelmiştir. Ancak çocukların bu haklarının izolasyon süresince ne boyutta gözetilmiş olduğu, büyük bir soru işaretidir. Nitekim faaliyetlere yönelik oluşturulan kodlar ve ebeveynlerden edinilen doğrudan ifade kesitleri incelendiğinde çocukların yoğun olarak, dijital oyun, eğlence, dijital platform sohbetleri, arkadaşlıkları, dijital içerik izleme (ders, film vb.) ve ödev yapma gibi uğraşlarla zaman geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum çocukların bilişsel, duyuşsal ve fizyolojik anlamda sağlıklı gelişim hakları ve yukarıda ifade edilen diğer hak grupları açısından bakıldığında ne yazık ki olumlu değerlendirmelere uzak bir tablo önümüze koymaktadır. Aslan, Timur ve Pakiş (2020) tarafından da, çocukların salgın sürecinde çocukların daha önce erişebildikleri pek çok destekten ve sosyal ortamdan yoksun kaldıklarını, bunlar arasında da uzaktan eğitim sebebi ile arkadaşlık ilişkilerinin yokluğunun, stresli sosyal ortam varlığının, aile gelirlerindeki ani düşüşlerin, sosyal

tesislere erişememenin ve fiziksel aktivite azlığının olduğu dile getirilmiştir. Ebeveynlerin bu aşamada, çocukların zamanlarını geçirecekleri faaliyetler konusundaki tutumlarının hak temelli bir anlayış çerçevesinde şekillenmesinin gerekli olduğu net biçimde ifade edilebilir. Diğer bir deyişle, pandemi sürecinde açığa çıkan ve evde geçirilen boş zamanların nasıl değerlendirileceği konusunda ebeveynlerin bazı yönlendirmelere ihtiyaç duydukları -bu noktada çocukların üstün yararları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği- belirtilmiştir. (Uslu Karavelioğlu ve Gümüşgöl, 2020). Bu çerçevede çocukların en çok zaman geçirdikleri faaliyet alanlarının, çocuk hakları bağlamında bedensel oyunların azlığı, sosyal ortamdan ayrıklık, kitap okuma zamanlarının azlığı, sosyal medyada geçirilen zamanın fazlalığı, akademik gelişim içerikli etkinliklerin (ödev, test, çevrimiçi ders vb.) yoğunluğu ve dijital araçların fizyolojik riskleri ile uzun süreli karşı karşıya kalma hususları açısından olumlu yönde yoğunluk göstermediği söylenebilir.

Şekil 10: Çocukların gelişim hakkına yönelik faaliyetler

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Vakitlerini iyi bir şekilde değerlendiremediler. Genellikle EBA ve canlı dersleri varsa onlarla ilgilendiler. Zaten çoğu zaman bağlantı sıkıntılarından dolayı canlı derslere de katılamadılar. Onun haricinde ödevleri varsa onları yapıp geriye kalan vakitlerini teknolojik aletlerle beraber geçirdiler, bol bol uyudular. Kendilerini geliştirebilecekleri faaliyetler yapmadılar (E114).”, “Sürekli bilgisayarda oyun oynuyor ve sosyal medyada geziyor. Başka bir şey yap dediğimizde telefona sarılıyor. Arada bir o da babadan korktuğu için kitap okuyor. Youtube video izleme ve oyun sadece...(E158)”, “...Zararlı olarak telefonla daha çok uğraştılar. Bizim baskılarımız olunca kitap okudular, dersleriyle ilgilendiler. Ama çok yararlı olmadık. Evde sıkıldığı için çocuklar daha çok telefonla oynamaya yöneldiler, dizi film izlediler. Çoğunlukla vakitlerini böyle internet aktiviteleriyle geçirdiler...(E218).”, “Bizim çocuklar bizim zorumuzla kitap okudular ama onun dışında tablet bilgisayar, telefon. Hep oyun oynadılar televizyon izlediler (E152).”, “En çok tabi ki bütün çocuklar gibi tablet ve telefon karşısında çok zaman geçiriyor. Ama bu onu istediği için değil bir şekilde ona mecbur bırakılıyor. Biz onunla akşama kadar ilgili olsak sürekli oyun oynasak bir etkinlik yapsak onları çok fazla tercih etmiyor. O yüzden telefon ve tabletle daha çok vakit geçiriyor (E93).”, “Sosyal hayatla bağları çok azaldığı ve evde sıkıldıkları için tablet, telefonla daha fazla ilgilenmeye başladılar (E61).”, “Günün büyük bir bölümünü faaliyet yaparak geçiriyoruz. Boyamalar, kesme-yapıştırma yöntemleriyle etkinlikler, zekâ oyunları, canlandırmalar yapıyoruz, deneyler yapıyoruz...(E352).”, “Çocukların akıl zekâ oyunları vardı... Onlarla fazla vakit geçirdiler. Kelime oyunları oynadılar. Zaman zaman kitap okudular...(E51).”, “Sosyal izolasyon sürecinde oğlum birçok faaliyete vakit ayırarak zamanını geçirdi. Derslerini de yaptı, televizyon da seyretti, telefonda oyun da oynadı. Bunun dışında oyuncaklarıyla oynadı, zekâ oyunları oynadı, abisiyle satranç oynadı, kitap okudu...(E80).”, “Bu süreçte en çok bilgisayar ve cep telefonu ile vakit geçirmeye başladılar. Özellikle sosyal medyaya olan ilgilerinin arttığını gördüm. Televizyona olan ilgileri de fazlaca arttı...(E564).”, “En çok bahçede oyun oynuyorlar, annesi ile bahçeye çilek, domates, biber gibi gıdalar diyorlar. Kitap okuyorlar, ödevlerini yapıyorlar. Alan küçük olsa da bisikletle oynuyorlar, bazen tahtadan oyuncaklar yapıyorlar...(E178).”, “Genel yetenekleri anlamında fırsatlar verdik. Yani ne yapmak canları istiyorsa, özel ilgi alanları ile ilgili ne yapmak

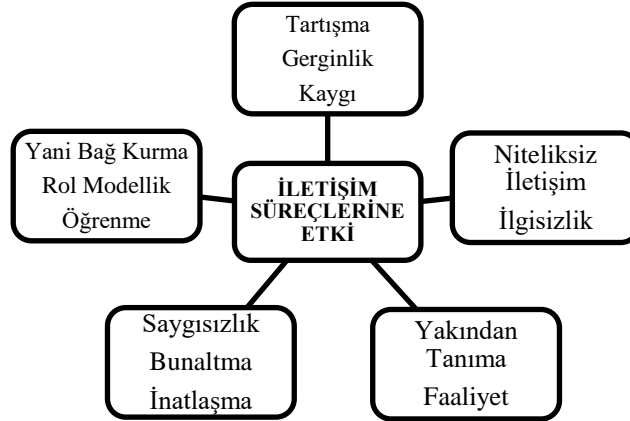
istiyorlarsa ev ortamında ne yapabilirlerse onları yapmaları için fırsatları oldu. Büyük kızım keman ile ilgileniyordu, daha çok kemanla ilgilenme fırsatı buldu. Küçük çocuğumuz hayvanlarla ilgiliydi, yine kendisi resim çalışmaları yaptı (E469).”, “Hayır hiçbir etkinlik gerçekleştirmedik. Bizimle bir şey yapmak da istemiyor... Genelde odasında oluyor ve ne zaman görsem telefonu ile meşgul...(E514).”, “Çocuklarımızla beraber çeşitli aktiviteler, etkinlikler gerçekleştiriyoruz. Bu aktiviteleri gerçekleştirirken matematik zekâlarını geliştirecek aktiviteler olmasına dikkat ediyorum (98).”

3.3. Sosyal İzolasyon Sürecinde Ebeveynler ve Çocuklar Arasındaki İletişim Süreçlerinin Durumu

Sosyal izolasyon sürecinin ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerine etkisine ilişkin başlıklar Şekil 11’de sunulmuştur. Şekil 3 incelendiğinde ebeveynlerin, salgın süresince çocuklar ile olan iletişim örüntülerinin büyük oranda tartışma, kaygı, ilgisiz kalma, inat, saygısız tutumlar, gergin söylemler ve kaygı hâllerini içerdiğine yönelik tespitler ortaya koydukları görülmektedir. Daha az sayıda ebeveyn çifti tarafından ise bu sürecin, çocuklarla olan iletişim süreçleri üzerinde yeni bağ oluşturma, farklı özellikleri tanıma, model alma, birlikte zaman geçirme ve iletişim kurma şeklinde olumlu yönde etki oluşturduğu ifade edilmiştir.

Sosyal izolasyon süreci hiç kuşkusuz çocuklar ve ebeveynler açısından maksimum oranda zaman diliminin birlikte paylaşılmasını gerektirecek bir yaşam deneyimini gündeme getirmiştir. Çocukların da bu sayede ebeveynleriyle daha fazla zaman geçirdikleri için onların verdikleri tepkileri de gözlemlene veya örnek alma imkânına eriştiklerini söylemek mümkündür (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020). Buna paralel olarak Başaran ve Aksoy (2020) araştırmalarında, babaların çocukların aktivitelerine katılım düzeyinin artmasının, ebeveynler tarafından bu sürecin olumlu çıktılarında bir tanesi olarak değerlendirildiğini tespit etmişlerdir. Ancak ebeveyn tespitlerinin çok az bir bölümünde bu durumun mevcut olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Nitekim ebeveynlerden edinilen bulguların çok büyük oranında, çocuklarla olan iletişim süreçlerinin olumsuz nitelikte tutumlar ve davranışlar ile tasvir edildiği görülmüştür. Dolayısıyla sosyal izolasyon süreci içinde yer alan ebeveynler ile çocuklar arasındaki sosyal iletişimin salgın yüzünden düzensiz bir hâle dönüşmesi, sağlıklı bir ilişki ve etkileşim ağının oturtulamaması daha önemli sorunların kaynağı olarak da görülebilir (Küçükşen, 2020; Üstün ve Özçiftçi, 2020). Bu durum çocuklar açısından varlıklarının gözetilmesi, kendilerine saygı duyulması, nitelikli iletişim süreçlerine katılım, iyi oluş ve menfaatlerinin gözetilmesi ve kendilerini güvende hissetme haklarının işletilmesi açısından bakıldığında kaygı verici bir tabloyu ortaya koymaktadır. Çünkü çocuklar yetişkinlerin duygusal durumlarına her ne kadar iyi uyum sağlama kabiliyetinde olsalar da açıklanamayan ve öngörülemeyen davranışlar karşısında çocuklar tarafından bir kaygı oluşturulabilmektedir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu noktada ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerinde gerginlik atmosferinin hâkim olması, ilgisiz tutumların sergilenmesi, bunaltma, bastırma ve inatlaşma tepkilerinin ortaya çıkması ve kaygı hissinin oluşturulması bu tablo içerisindeki unsurlardan sadece birkaçını ifade etmektedir. Bu bulguları destekler nitelikte, Yüksek Usta ve Gökcan (2020) araştırmalarında, ebeveynlerin salgın sürecinin kaygılarını gidermeye yönelik olarak çocukları ile bu konuda iletişim kurma ve bu doğrultuda herhangi bir eğitici video, kitap, etkinlik, şarkı vb. gibi bir kaynaktan yararlanma yoluna gitmedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bir başka ifade ile ebeveynler ile çocuklar arasında kurulacak iletişim ağlarının, bilhassa da salgın benzeri sosyolojik, ekonomik ve psikolojik etkileri olumsuz mahiyetteki dönemlerde kurulacak iletişim süreçlerinde, demokratik tutumların, hoşgörü ve saygı ikliminin esas alınması büyük önem arz etmektedir. Toplumların ve ülkelerin önemli bir sınavdan geçtiği Covid-19 salgını sürecinde de ailelere çocukları ile daha fazla etkileşim ve iletişimde bulunarak onların süreci en az zararla atlattıklarına yardımcı olmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir (Kırmızıgül, 2020).

Şekil 11: Ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerine etki

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Sosyal izolasyon öncesinde çocuklarımla daha az vakit geçirebiliyorken şimdi birbirimize daha çok vakit ayırabiliyoruz. Bunun sonucunda da daha fazla iletişim ve etkileşimde bulunabiliyoruz ama ben, bu iletişimin öncesine göre kalitesinin çok iyi olduğunu söyleyemem... (E452)”, “Bazen çok iyi vakitler geçirirken bazen de aramızda olumsuz tartışmalar oldu. Uzun süre eve kapanmanın yanında can sıkıntısı ve stres yaşadığımız zamanlar oldu. Bu da tabii ki aramızdaki iletişime ve bu iletişimin kalitesine yansıdı (E315)”, “Evde kalıp daha fazla vakit geçirdiğimiz için iletişimimiz arttı. Annesi ve benle daha çok sohbet etmek, daha çok konuşmak istiyor. Bizimle olan sosyal iletişimi arttı, biz de onu daha çok dinlemiş oluyoruz... (E149)”, “İletişim kalitemiz düştü ne yazık ki. Herkes evde olduğu için gerginlik oluyor. Evde birbirimize sarıyoruz... (E67)”, “Bu dönemden dolayı çocukların psikolojisi kötü etkilendi. Anne babaya karşı sivriliyor ve saygısızlaşmaya başladılar. Dolayısıyla güzel dilden anlamayınca sertleşebiliyor ve kızıyoruz. (E254)”, “Bu süreçte iletişim kalitemiz çok düştü. Ödev ve sorumluluklarını yapması ve yerine getirmesi için aramızdaki gerginlik arttı (E33)”, “Pozitif olarak bir ilerleme olmadı. Tam tersi oldu. (E81)”, “Yoğun hayat temposu, çalışma ve okul saatlerimizin paralel ilerlememesi nedeniyle çok fazla iletişim kuramazken şu an daha fazla iletişim kuruyoruz. Çocuklarımla hayata dair düşüncelerine daha fazla tanıklık etmeye başladım...(E318)”, “Evde olmaktan çocuklar bunaldıkları için onların daha hırçın ve asabi davrandıklarını gözlemledim. İletişimimiz daha önce daha kolayken sanki bu süreçte biraz daha zorlaştığını düşünüyorum (E11)”, “Bu dönemin çocuklarımla olan ilişkimde olumlu yönde bir etkisi olduğunu düşünüyorum çünkü çocuklarımla daha fazla vakit geçirme fırsatı buldum. Sürekli oyun oynayarak iletişim hâlinde olduk ve bu da bizim birbirimizi daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı oldu (E551)”, “Evde daha fazla kaldığımız için çocuğumla daha çok vakit geçirmeye başladım, onunla birlikte daha çok muhabbet etmeye onu daha çok dinlemeye başladık. Bu süreçte çocuğuma daha fazla zaman ayırıyorum. Normalde de çocuğuma karşı her zaman pozitif yaklaşan ve genellikle sakin olan biriyim, bu süreçte ona daha da sakin yaklaşmaya başladım (E206)”, “Uzun zamandır çok fazla görüşemediğimizden dolayı çok iletişim kuramıyorduk fakat bu süreçte sürekli aynı ortamda olduğumuzdan ötürü çok fazla iletişim kuruyoruz ve eskisinden daha sıkı bir bağımız oluştu sosyal izolasyon sürecinde (E91)”, “Olumlu düşündüğüm yönleri var mesela küçük çocuğumla bu kadar detaylı ilgilenemiyordum. Şimdi daha iyi vakit geçiriyoruz (E9)”

3.4. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklarla Yaşanan Çatışma Durumlarında Ebeveynler Tarafından Sergilenen Tutumlar

Sosyal izolasyon sürecinde yaşanan çatışma zamanlarında, ebeveynler tarafından çocuklara yönelik sergilenen tutumlara ilişkin kodlar Şekil 12’ de sunulmuştur. Şekil 4 incelendiğinde, yaşanan çatışma durumlarında ebeveynlerin çocuklarına karşı çok büyük yoğunlukta kızgın tutumlar, sert ve kötü müdahalelerde/muamelelerde (sözlü, fiziksel ve duygusal içerikte) buldukları ve ayrıca yok sayma, cezalandırma, zorla yaptırma ve mahrum bırakma gibi yöntemlere başvurdukları anlaşılmaktadır. Daha az oranda bir ebeveyn çiftinin ise bu durumlarda sabır gösterme, sessiz kalma ve açıklama tavrı ortaya koydukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Şekil 12: Ebeveynlerin çatışma durumlarında çocuklara yönelik tutumları

Sosyal izolasyon süreci sosyolojik, ekonomik ve psikolojik anlamda tüm bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir süreci işaret etmektedir. Bu etkilerin dönemsel olarak izolasyon süreçleri ile sınırlı kalmayacağına, salgın sürecinin sonlarına gelinen bugünlerde ve sonrasında zamanlarda etkilerinin belirgin şekilde sosyal yaşam içerisinde gözleneceğine yönelik tespitler son derece kaygı verici niteliktedir. Şüphesiz bu risk durumu altındaki varlıkların başında çocuklar gelmektedir. Her ne kadar çocukların düşünce ve ifade hürriyeti, saygı görme, her türlü insan onuruna yakışmayacak muamelelerden korunma, sevilme ve ilgi görme, hoşgörü ile muamele görme, ayrımcılıktan korunma ve aile içi yaşantılarda söz sahibi olabilme hakları *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* ve *BM Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi* başta olmak üzere çeşitli uluslararası sözleşme ve bildirimlerde koruma altına alınmış olsa da (Hareket, 2020), araştırma kapsamında edinilen bulgular çocukların sıklıkla salgın döneminin beklenmeyen etkileri sebebiyle bu hakların ihlalini teşkil edecek yaşantılarla karşı karşıya kalmış olduklarını ortaya koymaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde, ebeveynler tarafından çocuklara yönelik ortaya konan yukarıdaki olumsuz tavırların, belirtilen hakların ihlalini teşkil edecek anti demokratik ve hoşgörü dışı tutumların sergilenmiş olduğunu ve bunların arkasında yer alabilecek psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sebeplerin benzerliğini ortaya koyan farklı araştırmaların var olduğu görülmektedir. Bilge ve Bilge (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, salgın dönemi etkilerini yaşamış kadınların öfkelenme durumlarının ve de diğer olumsuz psikolojik belirtilerinin önemli oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir. Çocuklara yönelik sergilenen bu olumsuz tutumların sebep dinamiklerine ilişkili olarak, araştırma bulgularını destekleyici sonuçlara erişilmiş farklı araştırmalar da ilgili alan yazın da mevcuttur. Bu çalışmalarda, ebeveynlerin salgın dönemi sürecinde stres ve kaygı düzeylerinin önemli derecede artış gösterdiği sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Başaran ve Aksoy, 2020; Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020). Çocukların ve onların düşünce ve ifade hürriyetine, saygı görme, her türlü insan onuruna yakışmayacak muamelelerden korunma, sevilme ve ilgi görme, hoşgörü ile muamele görme, ayrımcılıktan korunma ve aile içi yaşantılarda söz sahibi olabilme haklarına yönelik ihlal oluşturacak ebeveyn tutum ve davranışlarının, çocuklar açısından da uzun vadede farklı problemleri ortaya çıkartma potansiyeline sahip oldukları da göz ardı edilmemelidir. Bu hususla ilişkili örnek bir tespit olarak, fiziksel ceza gören çocukların kaygı yaşamakta ve içine kapanmakta oldukları, ayrıca bu cezaların uzun dönemde çocukta saldırganlık ve şiddet davranışlarına yol açmakta olduğu ifade edilmiştir (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Bu bağlamda salgın döneminin bireyler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkiler neticesinde, araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri ekseninde belirlenen çocuklara yönelik tutumların, çocuk hakları açısından kabul edilebilirlik yönlerinin son derece zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“İllaki öncekine göre daha gergin oluyorsunuz mesela normalde olsa oturup neden çalışmıyorsunuz derslerine çalışman lazım çalışırsan böyle olur tarzında açıklama yapıyordum şu an daha sert cevaplar veriyorum açıklama yapmıyorum (E522)”, “Ortasını bulmaya çalışıyorum ama daha çok sinir hat safhada...(E77)”, “Kesinlikle daha kızgın... O sakinliğini koruyamıyorsunuz (E622)”, “Daha çabuk sinirleniyorum. Sabrımın tükendiğini hissediyorum. İsteklerine yetişemiyorum bu da beni çok etkiliyor (E56)”, “Biraz sert davranabilmekteyim. Özellikle bir sorun yaşadığımızda tepkimi net bir şekilde belli ediyorum (E67)”, “Süreç ilerledikçe benim tepkilerimde olumsuzluklar ortaya çıktı. Fazla tepki gösterdiğim durumlar yaşadık. Elimden geldiğince anlayışlı davranmaya çalışsam da kızgın davrandığım veya yok gibi davrandım (E528)”, “Çok sinirlendiğim ve çok bağırdığım zamanlar oldu çok kısıtladım özgürlüğünden alıkoydum çocuğumu zorla oturtup ödev yapması için tehdit ettiğim zamanlar oldu (E9)”, “Bu dönemde çocuklarımızın daha fazla ders çalışmasını derslerinden uzaklaşma olmasını istediğimiz için normalde olduğumuzdan daha sert ve katı bir tutum sergiledi ki aynı zamanda çocuklarımızla olan konuşmalarımız davranışlarımız hepsi aynı evde olduğumuzdan ötürü sürecinin bize verdiği gerginlikten dolayı olumsuz etkilendi çocuklarımıza daha fazla bağırdık (E42)”, “Bu süreçte yaşanan problem durumunda çocuklara karşı olumsuz ve kızgın bir şekilde davrandık çünkü öyle bir süreçten daha önce hiç geçmemiştik (E34)”, “Her ne kadar sabırlı olmaya çalışsak da bazı kriz durumlarında öfkelenmiş ve çocuğa bağırmış olabiliriz. Ama çocuklarımız öfke nöbeti ya da dışarı çıkmak istediklerindeki ısrarlarıyla karşılaştığımızda bu durumu elimizden geldiğince normal karşılamaya ve destekleyici olmaya çalıştık (E193)”, “İnatlaştığı durumlarda sıkıntı çıkardığında iyice sertleşiyorum bağıriyorum. İşte dedim ya o yüzden kitap bile aldım yani sabır çekiyorum ama... En son ceza veriyorum...(E67)”, “Olmaması gereken patlamalar yaşadım. Hemen bunu fark edip çocuğumla konuşarak ona kendimi açıklamaya çalıştım, stresli olduğumu ve onun yaptığı bu davranışın beni sinirlendirdiğini anlatmaya çalıştım, dikkatini dağıtmaya çalıştım (E701)”, “Bu dönemde babanın iş konusunda yaşamış olduğu sıkıntı nedeniyle sorumlulukların büyük oranda bana kalmış olması ve benim bu durum karşısında duymuş olduğum üzüntü daha fazla olumsuz davranış sergilememeye neden oldu. Derslerinde yardımcı olamamak gibi daha birçok konuda onlara yardımcı olamadım. Bu yüzden çok sağlıklı davranışlar sergilediğim söylenemez (E603)”, “Bu dönem onlar için birçok aktivitelerden uzak kalma, kısıtlanma dönemi olduğunu farkında olduğumuzdan olabildiğince sabırlı ve anlayışlı davranmaya gayret ettik. Fakat ısrarcı tutumlarından dolayı tahammül sınırimi aştığımdan kötü davrandım (E5)”

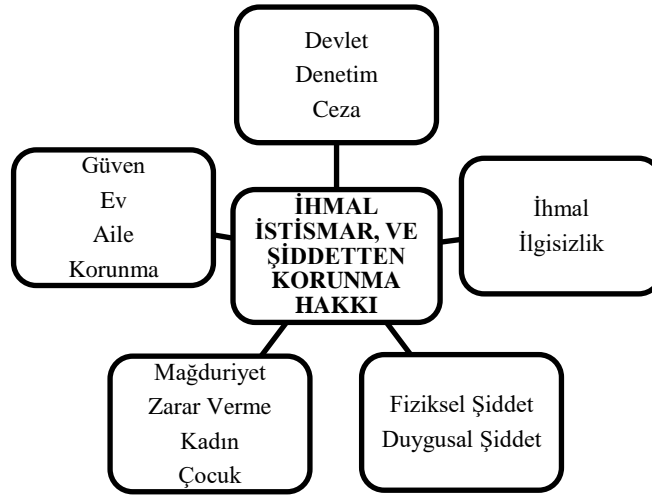
3.5. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklara Yönelik İhmal, İstismar ve Şiddet Tutumlarının Yaygınlaşma Durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocuklara yönelik istismar, ihmal ve şiddet tutumlarının yaygınlaşma durumuna yönelik tespitlerine dayalı olarak oluşturulan kodlar Şekil 13'te sunulmuştur. Bu başlık kapsamında edinilen veriler incelendiğinde, ebeveynlerin salgın döneminde çocukların ihmal edilme, istismara uğrama ve şiddetin farklı türleri ile karşı karşıya kalma konusunda daha çok mağduriyet yaşamış oldukları yönünde tespitler ortaya koydukları görülmüştür. Ebeveynlerin çok az orandaki bir kısmının ise çocukların salgın sürecindeki zamanlarının büyük bölümünü –birçoğuna göre tamamını- aile yanında ve ev ortamına geçirmeleri dolayısıyla daha güvende oldukları ve bu nedenle de bahsedilen durumların daha da azalmış olabileceği yönünde ifadeler ortaya koydukları görülmüştür.

Çocuk ihmali, istismarı ve çocuklara yönelik şiddet eylemleri hiç kuşkusuz çocuk haklarının en ciddi ihlal biçimleri arasından yer almaktadır. Salgın sürecinde alınan izolasyon tedbirleri ile sosyal yaşamın ev ortamı ile sınırlandırılması, bu konuda mağduriyet yaşayan çocukların sayısal olarak artması ve bu mağduriyetlerin iletişim ağındaki kopukluklar sebebi ile de gizli kalması gibi bir endişeyi de beraberinde getirmiştir. Nitekim çocuk istismarına uğrama riskinin fazla olduğu düşünülen durumlar arasında otorite kullanımının varlığı, alkol ve/veya madde kullanımı, kalabalık aile yaşantıları ve sosyal izolasyon uygulamaları gibi faktörlere değinilmiştir (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Buradan hareketle yaşanan sosyal izolasyon sürecinin, çocukların ev içi yaşantılara kapanmaları, ekonomik koşullardaki kötüleşme, işsizlik probleminin artması, ebeveynlerdeki stres ve öfke düzeyinin yükselmesi, çocukların ev dışı iletişim olanaklarının minimize olması ve madde tüketim oranlarının bu dönemlerde göstermiş olduğu artış eğilimi göz önüne alındığında, çocuk ihmali, istismarı ve şiddetine yönelik çocuk mağdur profillerini genişletici bir etki oluşturmuş olması iştent

gözükmemektedir. Araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri incelendiğinde de, ebeveynlerin büyük bir kısmının bu dönem içerisindeki çocuk mağduriyetlerinin artmış olduğuna yönelik tespitler de buldukları ve bunların çevresel yaşantılar ile de destekli olarak örneklendirildiği görülmüştür. Bu konuda Sivil Toplum Kuruluşları ve bağımsız araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen birçok bilimsel araştırmada da ne yazık ki salgın döneminde çocuk cinsel istismarına ilişkin risk faktörlerinin, aile içi fiziksel ve duygusal şiddet vakalarının artış gösterdiğine bununla birlikte de diğer dönemlere kıyasla bu duruma yönelik ihbar oranlarının düşüş sergilediğine ve özellikle öğretmenlerin istismarın fark edilerek bildirilmesindeki önemli rolünün –bildirme yükümlülüğünün– bir kez daha ortaya konmuş olduğuna dikkat çekilmiştir (Aslan, Timur ve Pakiş, 2020; Ergönen, Biçen ve Ersoy, 2020; YÖRET, 2020; Yılmaz ve Aydın Doğan, 2021). Ebeveynlerin çok az bir kısmında ise bu dönemde çocukların ev ortamında daha güvende olduklarını öne sürerek; ihmal, istismar ve şiddet vakalarının ciddi biçimde azalmış olabileceği düşüncesinde oldukları görülmüştür. Belirtmek gerekmektedir ki bu kapsamda edinilen bulgular, EUROPOL (2021) tarafından yayımlanan SOCTA raporunda yer alan “...çocukların ev ortamlarında şiddet ve cinsel istismar riski ile normal zamanlara göre en az üç kat daha fazla karşı karşıya kalmış olmaları...” tespiti ile örtüşmemektedir. Bu noktada ebeveynlerin, çocuk haklarının ihmal, istismar ve şiddet eylemleri ile ihlal edilmesine yönelik durumların ev içi ortamlarda, dış ortamlara göre daha az yaşanacağına dair bilimsel verilerle uyuşmayan belli algılara sahip oldukları söylenebilir.

Şekil 13: Sosyal izolasyon sürecinde ihmal, istismar ve şiddet tutumlarının yaygınlığı

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bu süreçte ailelerin eve kapanmasıyla, çocukların bu mağduriyetleri öncekine kıyasla daha fazla yaşayabileceklerini düşünüyorum. Benim çevremde var mesela, ne zaman telefon arasam çocukları ile bağırma içerisindeler... (E75)”, “Çocukların cinsel istismara maruz kalmaları da öncekine göre artış göstermiş olabilir. Özellikle kalabalık ailelerde veya üvey anne ve babayla yaşayan çocukların başına gelmiş olabilir. (E41)”, “...Örneğin maddi durumunda sıkıntı yaşayan aileler ya da bu süreçte işten çıkarılarak işsiz kalan ebeveynler kendi yaşadıkları stres durumlarını çocuklara yansıtıp onlara şiddet uygulamış olabilirler. Yani bu dönemde mutlaka olmuştur diye düşünüyorum. (E158)”, “...Maalesef bazı durumların daha da artacağını düşünüyorum. Çok fazla aile yapısı gördüm. Hapiste yatan ebeveynler, abisi, amcası ya da babası tarafından tacize uğrayan çocuklar ve bu çocukların tacize uğradığı kişilerle aynı ortamda bulunması gibi birçok durumla karşılaştım. Bu mağdur durumda olan çocuklar okullar açıkken öğretmenine anlatabiliyordu fakat bu süreçte fark etme durumları söz konusu olmamış olabilir. Olaya istismar olarak bakmadığımız zaman da en basitinden dövme var. Etrafımda çok gözlemlerdim. Bu süreçte, kesin fiziksel şiddete maruz kalan çok fazla çocuk olmuştur diye düşünüyorum. (E559)”, “Bazı konularda mağduriyet artmıştır. Sonuçta herkes aynı evde kalıyor ve çocuğun kaçacak yeri yok. Bunun üzerine ekonomi de kötüleştiği için bazı anne babalar sinirini çocuklarından çıkartabiliyorlar. Devlet bu konuya el atmalı. (E28)”, “Bu dönemde mağdurluğun azalabileceğini düşünüyorum. Ebeveynlerin çocuklarına bu konularda zarar verebileceğini düşünmüyorum. (E142)”, “Bu

süreçte çocukların daha fazla şiddete, cinsel istismara maruz kaldıklarını düşünmüyorum. Çoğu çocuğun ailelerinin yanında olduğunu düşünerek bu şekilde söylüyorum. (E23)”, “Çocuklar bu süreçte evlerinde güvendeden yani böyle şeylere daha az maruz kaldıklarını düşünüyorum. Sonuçta bir çocuk için en güvenli yer anne ve babasının yanı (E322)”, “...Bu dönemde kapalı bir aile yapısı olduğundan istismar, şiddet artmıştır. Duygusal olarak çocukların ihmal edildiğini düşünüyorum. Fiziksel ve cinsel şiddette aslında tam olarak bilemiyorum ama süreci atlatmak için çok fazla yeterli psikolojik düzeyde olduklarını düşünmüyorum. (E467)”, “...Eskisine göre bu süreçte çocukların fiziksel, duygusal, cinsel şiddet ve istismara daha çok maruz kalma durumu yaşadıklarını çok düşünmüyorum (E638).”, “Ben çocukların bu süreçte herhangi bir kötülüğe maruz kaldıklarını düşünmüyorum. Ama normalde öyle bir ortamdaysa hani çocuk evinde bu tarz şiddetlere maruz kalıyorsa bu sosyal izolasyonda da okulda geçirdiği zamanı evinde geçirdiği için tabii ki bunun artmış olma ihtimali var. Ama bu tamamen çocuğun izolasyondan önceki hayatıyla ilgili. Yani eğer bu sürecin öncesinde böyle bir durum yoksa sosyal izolasyonda da böyle bir durum olmaz diye düşünüyorum. (E706)”, “...İhmal konusunda çevremden verebileceğim bir örnek var. Mesela kızımın bir arkadaşının annesi, her şeyi çocuğun üzerine yıkmış durumda. Ödevler konusunda olsun, çocuğun sorumlulukları konusunda olsun çocuklarını hiç bilgilendirmiyorlar ve hiçbir konuşma yapmıyorlar. Çocuklarını yönlendirme konusunda çok yetersizler. Çocuklarını boş vermişler diyebilirim. Çocuk da duygusal olarak çok ihmal edilmiş durumda kalıyor (E192)”, “Bence daha fazla mağduriyet yaşadılar. Şiddet uygulayan ben ve benim gibi ebeveynler evde olmaktan sinirleri yıprandığı için tahammülleri kalmamış ve bazı şeyleri tolere edememeye başlamıştır. Bu nedenle şiddeti artırmıştır. Cinsel istismar da artmıştır, böyle hasta ebeveynler bu süreçte bu durumu artırmıştır. (E59)”

3.6. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Ev Yaşamına Katılım Durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocuklara ev yaşamına katılımlarına ilişkin tespitleri doğrultusunda oluşturulan kodlara Şekil 14'te yer verilmiştir. Bu başlık altındaki bulgular incelendiğinde, ebeveynlerin çok büyük bölümünün salgın döneminde çocuklarda daha çok fikir alışverişinde bulunma, düşüncelerini daha sık ve rahat ifade etme, sorumluluk almakta ve görev paylaşımlarında istekli olma, kendini ilgilendiren ev içi konularda karar süreçlerine katılma ve ev işlerinde görev alma gibi olumlu katılım davranışlarının geliştiğine yönelik tespitlerde buldukları görülmüştür. Ebeveynlerin çok az bir kısmının ise izolasyon sürecinin çocukların ev yaşamına katılımları noktasında olumlu bir etkisinin olmadığı, bilakis tartışma ve sorumluluktan kaçınma gibi olumsuz davranışların bu dönem sebebiyle daha da yoğunlaştığı yönünde tespitlerde buldukları görülmüştür.

Salgın döneminin toplumsal yaşam döngüsü içerisinde gündeme getirdiği büyük değişimlerin başında hiç kuşkusuz, tüm aile üyelerinin çoğu zaman hep birlikte aynı zaman dilimlerini aynı mekânlar içerisinde ilk kez bu kadar uzun birlikteliklerle geçirmiş olmaları gelmektedir. Bu durum çocukların ihmal edilme, istismara uğrama ve şiddete maruz kalma risklerindeki artış tespitleri göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar olumsuz bir hâl olarak değerlendirmeye açık olsa da çocukların aile yaşamına, ev ortamına katılım haklarının etkin biçimde gerçekleşmesi ve çocukların ev yaşantısı içerisinde daha faz söz/fikir sahibi olabilmeleri açısından bakıldığında olumlu yönü olan bir durum olarak da değerlendirmeye açıktır. Çocuğun ev ortamına, sosyal yaşama, okula, yargı ortamına, dijital ortamlara, medyaya ve yerel yönetimlere katılım hakkına yönelik her ne kadar *Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi*'nde belirgin bir tavır ortaya konmuş olsa da katılım hakkının çocuklar açısından gerçek yaşam ortamlarında deneyimlenmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla ev içi görevler, roller ve sorumluluklar açısından ele alındığında sürecin bu anlamda gerek ebeveynler gerek çocuk haklarının işlerliği açısından tam manasıyla olumlu yaşantılara sahip olunmuş olması mümkün bir çerçevede değerlendirilememektedir. Nitekim özellikle salgın sürecinde keskin rol dağılımının ailedeki olumsuz yaşantıları oldukça arttırdığına yönelik araştırma sonuçları bu tespiti destekler niteliktedir (Başaran ve Aksoy, 2020). Diğer taraftan araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ebeveynlerin, izolasyon sürecinin çocukların ev yaşamına katılımları noktasında yukarıda ifade edilen olumlu değerlendirmeleri işaret eden tespitler ortaya koydukları görülmektedir. Bu noktada ebeveynlerin çok büyük bir bölümü tarafından izolasyon sürecinde; çocukların ev işlerinde sorumluluk alma, kendilerini daha çok ifade edebilme, ebeveynleri ile faaliyetler yürütme ve fikir alışverişinde bulunma gibi katılım hakkı kapsamında değerlendirilecek olumlu yaşantıların yoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Bu noktadaki bulgular, yukarıda çocukların ev yaşamına katılımına ilişkin ifade edilen olumsuz tespitler ile paralellik göstermemektedir. Bununla birlikte, katılım hakkı kapsamında olumsuz

mahiyetteki yaşantı tespitlerinin daha küçük bir ebeveyn grubu tarafından dile getirilmiş olduğu görülmüştür. Bu bulgu ile paralel nitelikte, pandemi sürecinde genel olarak anne babalar için iş ve ev yaşantısı arasındaki sınırların tamamen ya da kısmen bozulmasına ek olarak çocukların eğitimlerine ev ortamında devam etmek durumunda kalmalarının, aile içinde yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kıldığı ve gerek ebeveynler gerekse de çocukları açısından dengeli ve sürdürülebilir bir yaklaşımın izlenmesinin güç hâle gelmiş olduğundan bahsedilmiştir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu durumun araştırma grubunda yer alan ebeveynler ve çocuklarına ait yaşantı özellikleri ile ilişkili olması olasılıklar arasındadır. Ayrıca sınırlı iletişim olanakları sebebiyle, çoğun ev yaşamına katılımına yönelik olumlu tespitler ortaya koyan ebeveynlerin olumsuz yaşantıların hâkim olduğu ebeveyn-çocuk yaşantılarına tanıklık etmemiş olmaları da bu sonucun ortaya çıkmış olmasında etken olabilir.

Şekil 14: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların ev yaşamına katılım durumları

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Çocuklar evde daha fazla söz sahibi oluyorlar çünkü iş temposunun azalması, beraber geçirilen vaktin artması bizlerin çocuğumuzu daha çok dinlememizi sağlıyor ve anlattıkları dinlenen çocuğunda özgüveni artırıyor ve söz sahibi olması kolaylaşıyor (E83)”, “Bu süreçte birlikte daha çok vakit geçirdiğimiz için ev yaşamında bazı konularda daha çok söz sahibi olma hakkına sahip oldular. Kendi istedikleri etkinlikleri yapma, yemek istedikleri yiyecekleri seçme ve birlikte etkinlik yaparken söz sahibi olmanın keyfini tattılar (E117)”, “Artık her şeyi paylaştığımız için ev içerisinde bir karar alındığında çocuğumuzun da fikrini alıyoruz. Ki zaten biz sormadan kendisi de fikrini dile getiriyor. Önceden olsa ev içindeki konuşmalara çok şahit olmadığı için fikrini almamış olurduk fakat şimdi en basit bir durumda bile hep birlikte karar veriyoruz. (E268)”, “Hayır düşünmüyorum, normal süreçte ne kadar söz sahibi ise bu süreçte de aynen devam etti. Daha fazla söz hakkı ya da daha az söz hakkı olmadı bu süreçte. (E374)”, “Bizim ailemizde bir tane ergenlik döneminde çocuğumuz var olmayacak tartışmalar çok oluyor herkesin morali bozuk çatışma hâlinde oluyoruz. Çocuğumuza söz hakkı düşürmüyorlar maalesef o da bu sefer inatla yaptırmak istiyor ağlayarak yaptırmak istiyor. (E556)”, “Bu süreçte çocuklar ev yaşamında, alınan kararlarda daha çok söz sahibi oldu. Çocuklar fikirlerini ve isteklerini daha kolay dile getirmeye başladılar. Tabi ki onların düşünceleri bizim için daha önemli hâle eldi. (E643)”, “Bu süreçte kendisini bir birey gibi ifade etmeye başladı. Herhâlde bu karantinanın en olumlu yanlarından biridir. (E9)”, “Çocukların evde kalma süreleri arttığı için evde daha fazla fikir alışverişimiz oldu çünkü paylaşımlarımız arttı. Aynı zamanda onların sıkılmaması ve verimli zaman geçirebilmek açısından, isteklerini daha fazla önemsedik. Önceden olduklarından bu süreçte çocuklar aile içinde daha fazla söz hakkına sahip oldular. (E85)”, “Bu dönemde çocuklar daha çok söz sahibi oldular. Önceden belki de telaşeden ulağımızı onlara verip dinleyemiyorduk. Ama bu dönemde uygun olduğu yerlerde onların kararlarına göre de hareket ettik. Çocuklara daha duyarlı olduk...(E102)”, “Ev yaşamında daha çok söz sahibi oldu. Daha fazla sorumluluk aldı. Fikirlerini savundu...(E226)”, “Pandemi sürecinden önce herhangi bir konuda biz çocuğumuza danıştığımızda ‘fark etmez, siz bilirsiniz’ gibi yanıtlar alıyorduk. Ama evde olduğumuz bu

dönemde artık sorduğumuz, fikrini almak istediğimiz durumlarda duygusunu dile getiriyor hatta uzun soluklu düşüncesini belirtiyor. (E408)''

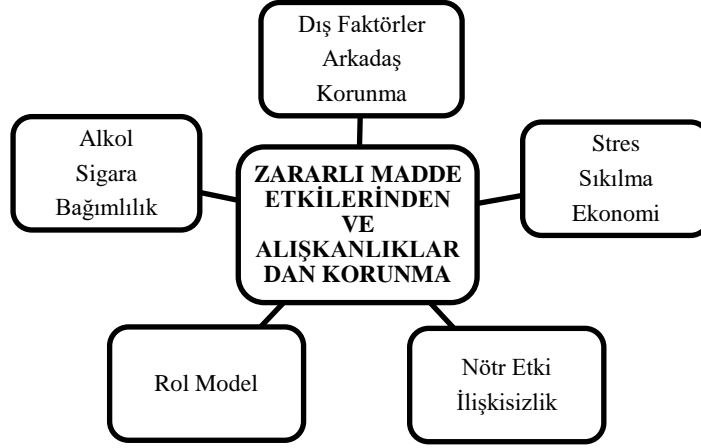
3.7. Sosyal izolasyon sürecinde çocukların zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara daha açık hâle gelmiş olma durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocukların her türlü zarar madde ve alışkanlık etkisine daha açık hâle gelmiş olma durumlarına yönelik ortaya koydukları tespitlerden hareketle oluşturulmuş kodlar Şekil 15'de gösterilmiştir. Bu noktada edinilen araştırma bulgularının, iki yönlü tespitler ekseninde yoğunlaştığının söylenmesi mümkündür. Ebeveynlerin yarıya yakın bir kesiminin, çocukların izolasyon sürecinde arkadaş etkilerinden, oyun/eğlence ortamlarından ve diğer dış faktörlerden soyutlanarak zararlı madde ve alışkanlıklardan daha iyi korundukları bir süreç geçirdikleri yönünde tespitlerde bulunduğu görülmüştür. Diğer tarafta yer alan katılımcı ebeveynlerin ise, aile içerisinde madde kullanımının varlığı sebebiyle ve/veya bu dönemde artmış olma yönündeki kanaatlerine dayalı olarak salgın sürecinin çocukları kötü alışkanlıklara ve zararlı madde etkilerine daha açık hâle getirmiş olduğu yönünde tespit ve örneklendirmelerde buldukları görülmüştür.

Çocuklar açısından ulusal ve uluslararası alanda karşı karşıya kalınan temel risk alanlarının başında alkol, sigara, uyuşturucu ve diğer bağımlılık oluşturu maddelerin kullanımı ve/veya bunların satışında/ticaretinde çocukların bir araç olarak kullanılmaları sorunu gelmektedir. Bu hususa gerek Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi'nin muhtelif maddelerinde (Bknz: Mad.33) gerek Evrensel Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokoller 'de gerekse de Çocuk Hakları İzleme Komitesi Genel Yorumları' nda yer verilmiş olduğu görülmektedir.

Çocukların ve haklarının korunması amacıyla hassasiyetle üzerinde durulan bu konunun, yaşanan salgın dönemi sürecinde UNICEF ve EUROPOL gibi uluslararası örgütler tarafından daha yoğun biçimde ele alınmaya başlandığı gözlenmektedir. Nitekim bu durumun ortaya çıkışındaki ana etkenler arasında, çocukların ebeveynleri ile kapalı ev ortamında daha çok zaman geçirmelerini gerekli kılacak şartların gündeme gelmiş olması yer almaktadır. Çünkü uzun sosyal temas yokluğu, çocuk ve ergenlerin uzun süre sosyal ve fiziksel etkinliklerden yoksun kalması, kayıplar ve yas yaşantıları ile ekonomik bozulmalar neticesinde ortaya çıkan maddi zorluklar bireylerde var olan psikiyatrik sorunların, alkol ve sigara gibi madde kullanım bozukluklarının şiddetlenmesinde veya yenilerinin tetiklenmesinde etkili olabilmektedir (Saka, 2020). Benzer şekilde sosyal izolasyon sürecinin madde bağımlılığı davranışlarını pekiştirdiğine, hane içinde alternatif madde kullanım araçlarına geçişin kolaylaştığına ve bu yaklaşımların çocuklar açısından taşıdığı yüksek sağlık risklerine dikkat çekilmiştir (Aslan, 2021; Ay, 2021). Araştırmanın bu başlığı altında incelenen bir kısım bulgularının da belirtilen tespitlerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Ebeveynler tarafından aile içinde madde kullanımının varlığı ile salgın sürecinde çocukların ev ortamında ebeveynleri örnek aldıklarına veya can sıkıntısı ile yeni şeyler deneme ihtiyacı duyarak madde kullanımına yönelmiş olduklarına yönelik tespitler, bu paralellğin örnekleri arasında yer almaktadır. Bu noktada belirtilmelidir ki çocukların bu husustaki korunma hakları açısından ihlal unsuru oluşturu cu –çocukların üstün yararları ile çatışan– aile yaşantılarının varlığından söz edilebilmesi mümkün olup, benzer izolasyon dönemlerinin tekrarı durumlarında hane içi madde kullanımlarını denetlenmesi ve çocukların korunmaları esaslı caydırıcı politika çalışmalarının işe koşulabilir durumda hazır olması hayati bir gerekliliktir. Diğer taraftan ebeveyn tespitlerinin bir bölümünün, izolasyon uygulaması ile çocukların dış faktör etkilerine kapalı olmaları dolayısıyla, aile yanında kötü alışkanlıklara karşı daha etkin korundukları yönünde yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 15: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara daha açık hâle gelme durumları

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Sosyal izolasyon sürecinde çocuklarının ekran bağımlılığı dışında zararlı bir alışkanlık ya da bağımlılıkları olmadı...(E658)”, “Zararlı madde ve alışkanlıklara daha açık hale geldiklerini düşünmüyorum. Evde aileleri ile oldukları sigara, alkol gibi zararlı maddelere yönelemediler. Hatta bu kullanımların azalmış bile olabilir. (E217)”, “Bu süreçte zararlı alışkanlıkların kazanılması ya da devam ettirilmesi konusunda azalma olduğunu düşünmüyorum. Sebebi ise daha çevre faktörlerinden uzaklaşmış olunması ve ebeveyn kontrolü...(E73)”, “Bağımlılıkların daha fazla arttığını gözlemledim. Sürekli evde oldukları için bu tür kötü alışkanlıkları olan çocuklar, bunlara daha istekli hâle geldiler. Normal zamanlarda dışarı çıktıkları zamanlar ilgileri dağıldığı için bu alışkanlıklar akıllarına daha az geliyordu ama evde ilgilerini dağıtacak pek bir şey yok. (E12)”, “Çocuklar anne baba ne yaparsa yapıyor. Görürse büyüdüğünde onu da yapar. Ama sürekli evdeyken aileler sigara içeriyorlar. Bu süreçte çocuklara kötü örnek oldular. (E38)”, “Sosyal izolasyon sürecinde çocukların kötü alışkanlıklara daha açık hâle gelebileceğini düşünmüyorum. Hatta zararlı alışkanlığı olanların bırakabileceğini bile düşünüyorum. Çünkü şu an çocuklar sürekli aile gözetimi altındalar. Çocukları dışarıda daha çok tehlike bekliyor...(E103)”, “Bu konuda ailelerin büyük bir etken olduğunu düşünüyorum. Eğer evde çocuklar aileleri tarafından takip edilmiyorsa, denetim altına alınmıyorsa ve evde de kötü örnek oluşturacak birisi varsa çocuklar bu tarz kötü alışkanlıklara yönelebilirler diye düşünüyorum (E367)”, “Ailelerde eğer anne- baba alkol, sigara kullanıyorsa ve şu an da herkes evde olduğu içinde elbette bu çocuğu olumsuz etkiler (E54)”, “Ben bu süreçte çocuklarının sigara, alkol, uyuşturucu gibi zararlı madde ve alışkanlıklardan tamamen soyutlandığını düşünüyorum. Dışarı da okula gittikleri zaman kontrol etmemiz çok daha zor oluyordu, zararlı alışkanlıkları sigara, alkol ve uyuşturucuyla sınırlandıramam bu süreçte çocuklarım da zaten olan internet bağımlılığı daha da artmaya başladı (E625)”, “Ev içerisinde bu gibi maddelerin kullanımı normalde de var ise çocuğun etkilenmesi için illa sosyal izolasyon sürecinde olunması gerekmez. Yani çocuk o alışkanlıkları kazanacak olsaydı zaten bu zamana kadar kazanırdı, izolasyonun bu duruma ekstra bir etkisi bence yok (E574)”, “Bu dönemde arkadaş çevrelerinden uzak durdukları için zararlı maddelerden uzaklaşmaya başladılar. Bazı çocuklar da ev içinde sıkıldıkları için bu alışkanlıklara daha istekli ve açık hale gelmiş olabilirler. Bu sıkıntı ve streslerini zararlı alışkanlıklarla kendilerinden gidermeye çalışabilirler. Çoğunluk olarak da evde sıkıldıkları ve strese girdikleri için daha açık hale geldiklerini düşünüyorum. Ailesi anlayışlı olmayan ve çocuklarıyla iletişime girmeyen çocuklar açısından bu sorun daha fazla sanki...(E94)”

3.8. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Eğitim Haklarını Etkin Kullanım Durumları

Çocukların salgın döneminde eğitim haklarından yararlanabilme durumlarına ilişkin ebeveynler tarafından ortaya konan tespitler çerçevesinde oluşturulmuş kodlar Şekil 16’ da sunulmuştur. Bu başlık kapsamında edinilen bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin çok büyük bir

kısımının, çocukların salgın döneminde fırsat eşitliği prensibi ekseninde eğitim haklarından tam olarak yararlanamadıkları, çocuklar açısından eşitsiz bir ortamın oluşmuş olduğu, akademik başarı performansında düşüşlerin gözlemlendiği, çocukların dijital eğitim içeriklerine ve eğitim uygulamalarına ilgisiz yaklaştıkları, yoğun ödev içerikleri ile karşı karşıya kaldıkları ve sıkılma yaşamış oldukları yönünde tespitler ortaya koydukları görülmüştür. Ebeveynlerden çok az bir kısmının ise bu bulgulardan ayrışık olarak, salgın sürecinde işe koşulan eğitim uygulamalarının çocuklar arasında hakkaniyeti tesis ettiği, bilgiye ve eğitim içeriklerine erişimi kolaylaştırdığı için çocukların eğitim hakkının iyi şekilde hayata geçirilmiş olduğu yönünde beyanlar ortaya koydukları görülmüştür.

Şekil 16: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların eğitim haklarını etkin kullanım durumları

Eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği hakkı, tüm dünya üzerindeki çocukların yararlanabilmesi için mücadele edilen ve bunun için gerek ulusal gerek uluslararası çapta tüm çözüm araçlarının seferber edildiği çocuk haklarının başında gelmektedir. Eğitim hakkının hukuki bağlamdaki önem derecesinin ise ulusal hukukumuzun en önemli normu olan Anayasa ve uluslararası hukukta yer alan birçok Sözleşme metnine bakılarak anlaşılması mümkündür. Bu husus, UNICEF (2021) tarafından hazırlanan *Kayıp Bir On Yılı Önleme Raporu*' unda; “salgın nedeniyle dünya genelinde 888 milyon çocuğun eğitiminin kesintiye uğradığı ve her geçen gün ile yüz yüze eğitime erişimi olmayan çocukların daha da gerilere düşmüş oldukları ve en dezavantajlı konumda olanların en ağır bedeli ödüyor oldukları” tespiti ile daha da görünür hale gelmiştir. Araştırma kapsamında edinilen bulgular incelendiğinde de salgın sürecinde çocukların eğitim hakkından yeterli düzeyde ve fırsat eşitliği çerçevesinde yararlanamamış olmalarına yönelik ebeveyn tespitlerinin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte, çocukların salgın dönemi tedbirleri sebebiyle okuldan uzak kalmalarının, çeşitli hak kayıplarına sebebiyet vereceğine dikkat çekilmiş, bu tespite bir dayanak olarak ise çocukların eğitime ara verme uzunluklarıyla okula dönüş oranları arasındaki ters korelasyon bulgusu ileri sürülmüştür (Aslan, Timur ve Pakiş, 2020). Ebeveynler tarafından salgın dönemi dijital eğitim uygulamalarına ilişkin getirilen eleştiri odaklarına bakıldığında ise çocuklar ile etkileşim olanağı sunmaması, geri bildirim eksikliği, ödevlendirmeye dayalı görevlendirmeler ve değerlendirme işlemlerindeki argümanların tekdüzeliği gibi gerekçeler ortaya koydukları bulgusuna ulaşılmıştır. Yine bu bulgularla paralel nitelikte Can (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, televizyon ile yürütülen açık ve uzaktan öğrenme uygulamalarının geribildirim, değerlendirme, başarıyı ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda yetersizlikler gösterdiği belirtilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde gerçekleştirilen ölçme-değerlendirme faaliyetleri adil bir yaklaşımı temsil etmekten uzak kalmış olup, bu konuda öğrenci ve veliler tarafından duyulan rahatsızlıklar çeşitli uluslararası raporlarda yer almıştır (Sarı ve Nayır, 2020).

Bu bağlamda eğitim hakkına ilişkin olarak edinilen araştırma bulgularının, çocukların salgın sürecinde eğitim olanaklarına eşit şekilde erişim sağlama hakkından gerçek manada yararlanamamış olduğuna yönelik literatürde yer alan diğer araştırma bulguları ile büyük ölçüde benzerlik taşıdığı

söylemek mümkündür. Araştırmanın bu yöndeki bulgularının aksi yönde ortaya çıkan bulguların ise, ebeveynlerin sosyoekonomik imkânları (özel okul, özel ders öğretmeni, takviye kurs vb.), ebeveynlerin kişisel memnuniyet ölçütleri ve akademik çerçevede çocuktan ve eğitim sisteminden beklentileri ile ilişkili olarak ortaya çıkmış olabileceği ön görülmektedir.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bu süreçte çocukların eğitim hakkını kesinlikle etkili kullanabildiklerini düşünmüyorum. Uzaktan yapılan eğitim bana göre çok faydasız ve etkisiz oldu. Bunun yanında, yapılan canlı derslerin süresi de çok azdı ve çocuklar derse bağlanma konusunda sıkıntılar yaşadılar. Öğretmenler çocuklara aşırı şekilde ödevler verdiler. Fakat çocuklar konuyu tam anlamıyla oturtamadıkları için ödevleri yaparken zorlandılar ve bundan dolayı da verilen ödevlerin verimli olduğunu düşünmüyorum (E88).”, *“Eğitim haklarını yeterli şekilde kullanmıyorlar. Bu sistem sayesinde bizimki daha çok internet ve bilgisayar bağımlısı oldu bazen ders dinliyorum veya derslerle ilgili bir şey yapıyorum derken yalan söyleyip oyun oynadığını yakaladım. Derslere giriş ve içerik bence yetersiz ben de açıp baktığımda hiç de olumlu bir etkisinin olacağını sanmadım zaten o yüzden bu konuda çok yetersiz ve olumsuz etkilerinin olduğunu düşünüyorum (E415).”*, *“Uzaktan eğitim çocukların eğitimi noktasında etkili olmadı. Sadece okuldan soğumamalarına hayatlarında okul varmış izlenimi verdiğini düşünüyorum. (E66)”*, *“Okulda olduğu kadar eğitimini tam olarak almasalar da eğitim haklarından yararlandıklarını düşünüyorum. Televizyon ve internet üzerinden dersleri oldu. Öğretmenleri çok ilgilendi ve ödevlerle, etkinliklerle desteklediler (E555).”*, *“Hayır, etkin şekilde kullanamıyorlar. Her çocuğun anne babası tam olarak çocuğuyla ilgilenmiyor olabilir, evde internetleri olmayabilir. Hiçbir zaman çocukların hepsinin eğitim haklarını eşit alamadığı gibi şimdide aynı durum mevcut (E270).”*, *“Eğitim konusunda devletimizin yürütmüş olduğu çevrimiçi eğitim, video konferans vb. çalışmalarını çocuklarımızı yalnız bırakmadığını düşünüyorum. Okulların kapanması nedeniyle evlerde eğitimin gerçekleştirilmesi gayet güzel bir olay. Anlamadıkları yerleri açıp bir defa izlemeleri, farklı görsellerle aldıkları bilgiyi daha kalıcı hale getirmesi, online eğitimin faydalı olduğunu gösteriyor...(E183)”*, *“Bu dönemde çocukların uzaktan eğitim görmesi her birey için uygun olmadı. Çünkü çoğu çocuğun ve sistemin etkili kullanıldığını düşünmüyorum (E24).”*, *“Eğitim haklarını tam olarak kullanabildiklerini düşünüyorum. İhtiyacı oldukları bilgileri internet, televizyon ve sınıf öğrenmeleri tarafından her türlü bilgiyi sıkıntısız alabiliyorlar bilemedikleri problem ve soruları ders öğretmenleri tarafından karşılıklı diyalog halinde çözebiliyorlar (E7).”*, *“Hayır düşünmüyorum. Çünkü öğretmenleriyle çoğu zaman yüz yüze görüşemedi. Bir düzende yoktu. Sorunlarda yaşadık öğretmenleri öğrenci seçtiler bizde seçilmeyen taraftaydık. Aradık, görüştüğümüzün sınıfın hepsiyi değil bazı öğrencilerle ders yaptılar. Sorunu hallettik öyle girdi derslerine. Çok kısaydı dersler, anlamıyordu konuları...(E50).”*, *“Okuduğu özel okul sayesinde eğitim haklarını pandemi sürecinden önceki gibi aldı. Özel okul aldığı paranın karşılığını vermek için canlı dersler vererek etkili bir şekilde eğitim verdiğini düşünüyorum (E300).”*

4. Sonuç ve Öneriler

Sosyal izolasyon sürecinin, en hassas ve kırılgan gruplar arasında kabul edilen çocuklar açısından son derece risk düzeyi yüksek yaşantı deneyimlerini gündeme getirmiş olduğu, dolayısıyla da çocuk hakları ihlallerine ilişkin yaşantı içeriklerinin yüksek düzeyde seyrettiği bir dönemsel tabloyu ortaya çıkarttığı bilimsel bulgularla tespit edilmiş bir gerçekliktir. Çocuk hakları ile ilgili ihlallerin arttığı salgın döneminde çocuklar güvenlik, korunma, sağlık, oyun ve destek mekanizmalarına erişim, cinsiyete dayalı iş bölümü gibi pek çok konuda hak ihlaline maruz bırakılmışlardır (Demir, 2022). Belirtmek gerekmektedir ki bu gerçekliğin temel argümanları arasında, araştırma kapsamında edinilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar da yer almaktadır.

Araştırmada eğitim hakkı açısından değerlendirildiğinde, her çocuğun sosyal izolasyon sürecinde eğitim olanaklarına fırsat eşitliği prensibi doğrultusunda erişim sağlayamamış olduğuna ve eğitim faaliyetlerinin çeşitli açılardan çocuklara uygun olarak yürütülmediğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada ulaşılan ve üzerinde ciddi anlamda durulması gerektiği düşünülen bir diğer sonuç, sosyal izolasyon sürecinde çocukların korunma hakkı ihlali kapsamında; ihmale, istismara, şiddete (fiziksel ve psikolojik), zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara maruz kalma gibi risk faktörlerine daha açık hâle gelmiş olduklarıdır. Bu nedenle, salgının psikolojik boyutları ele alınırken bireysel sonuçlarının yanında aile içi şiddet gibi olumsuzlukların da değerlendirilmesi, risk altındaki kadınların, çocukların ve yaşlıların korunması yönünde adımlar atılması önemlidir (Aşkın, Bozkurt ve

Zeybek, 2020). Çocuklara yönelik olarak sergilenen tutumlar açısından değerlendirildiğinde ise çocukların cezalandırma, mahrum bırakma, yok sayma, sözlü şiddet, görmezden gelme ve insanlık onuru ile bağdaşmayışı diğer söylem ve tutumlar ile yoğun biçimde karşı karşıya kalmış olmaları ve çocukların iyi oluş hallerini korumalarına ve/veya bunun devamlılığını sağlamalarına yönelik dijital sağlık hizmetlerine erişim haklarından yararlanma yönünde yaşantı deneyimlerine sahip olmadıkları araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların salgın süresince dijital araçlar ve uygulamalar ile yoğun yaşantı deneyimlerine sahip olmaları bizleri araştırma kapsamında; çocukların sağlıklı gelişim hakkı çerçevesinde sorunlu ve de dijital ortam risklerine daha açık hâle geldikleri bir süreç geçirdikleri sonucuna ulaştırmıştır. Ayrıca ebeveynlerin bu noktadaki tedbirsizlik, çözümsüzlük ve yetersizlik içeren yaşantı tespitleri ise bizleri, çocukların dijital ortamlardaki risklerden ve hak ihlallerinden korunmaları hususunda ebeveynlerin yeterli farkındalığa ve eylem kabiliyetine sahip olmadıkları yönünde bir ön kanıya sevk etmektedir. Bu doğrultuda salgın dönemlerinden edinilen tecrübeler, devletlerin müdahale planlarını tasarlayıp uygularken, artan çocuk koruma ihtiyaçlarına yer vermelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanamaması veya koordineli müdahalelerin geç uygulanması durumunda mağduriyetlerin artabileceği, çocukların telafisi olmayan zararlar ile karşı karşıya kalabileceği ve dolayısıyla bütün toplumun toparlanmasında gecikmeler yaşanabileceği unutulmamalıdır (UNICEF, 2020). Diğer taraftan, olumlu yönde değerlendirilebilecek bir araştırma sonucu ise çocukların katılım hakkı (ev yaşamına katılım) çerçevesindeki karar alma, sorumluluk alma, görüşlerini ifade etme ve özel alan oluşturma gibi yaşantıları yoğun biçimde deneyimleyebildikleri bir izolasyon süreci geçirmiş olduklarıdır. Çocukların kendileri ile ilgili karar alma, ebeveynleri tarafından saygı ve ilgi görme, dikkate alınma ve kişisel gelişimlerini destekleyici aktivitelerde bulunma hakları noktasındaki olumlu yaşantılara sahip olmuş olmaları, araştırma kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer olumlu sonuçtur.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, salgın benzeri durumların yeniden yaşanmasına tedbir mahiyetinde, çeşitli çocuk ve çocuk hakları koruma mekanizmalarının varlığına ihtiyaç olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Bir başka deyişle salgın dönemlerindeki izolasyon uygulamaları/tedbirleri, temel insan hakları/çocuk hakları prensiplerine ve halk sağlığı ilkelerine göre düzenlenmelidir (Aslan, Timur ve Pakiş, 2020). Bu yaklaşım doğrultusunda, izolasyon süreci benzeri koşulların tekrarı durumunda çocukların ve haklarının etkin biçimde korunabilmesi amacına yönelik olarak araştırma kapsamında geliştirilen bazı öneriler şu şekildedir:

- Salgın, çocukların korunma hakkı çerçevesinde birçok risk alanını gündeme getirmiştir. Bu noktada çocukların ihmal, istismar ve her türlü şiddetten korunmalarına yönelik bildirim, denetleme ve önleme mekanizmalarının işlevselliğini artırıcı ve bireylerin kolay erişimine olanak sağlayıcı çalışmalarda bulunulabilir.
- Tüm çocukların eğitim hakkından fırsat eşitliği çerçevesinde yararlanabilmelerine yönelik dijital etkileşimli eğitim içeriklerinin oluşturulmasına ve tüm çocukların bu araçlardan yararlanabilmelerini sağlayıcı tam donanımlı dijital eğitim noktalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Çocuğun yüksek menfaatlerinin gözetilmesi ilkesi doğrultusunda bilişsel, duygusal ve psikolojik iyi oluş hallerinin devamlılığına yönelik dijital sağlık hizmetlerine (motivasyon eğitimleri, psikolojik danışma, rehberlik, eğitim koçluğu vb.) erişim olanaklarının geliştirilmesi çalışmaları ortaya konabilir.
- Çocukların ve ebeveynlerin dijital ortamların riskleri ve dijital ortamlarda çocuk haklarına ilişkin konularda farkındalık kazanmalarını sağlayıcı eğitim içerikleri kamusal erişime açık olacak biçimde geliştirilebilir.
- Çocuğun zararlı madde etkilerinden ve alışkanlıklardan korunma hakkı çerçevesinde başvurulabilecek önlemlerin belirlenmesine ve bunların hayata tatbiki noktasında gerekli sınırlama ölçütlerinin belirliliğine ilişkin mevzuat çalışmaları gerçekleştirilebilir.

- Çocukların gelişim hakkı (boş zaman değerlendirme, kişisel gelişim, sanatsal faaliyetlerde bulunma, çocuk yazınlarına erişim, eğitsel dijital oyun vb.) çerçevesindeki etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri sosyal faaliyet alanlarının her çocuğun yararlanabileceği şekilde çeşitlendirilmesi yoluna gidilebilir. Ayrıca ebeveynlere/çocuklara yönelik gelişim etkinlik paketleri ve kılavuz belgeleri oluşturulabilir.
- Çocukların katılım haklarının ev içi ortamda etkin işletilmesine yönelik olarak çocukların ve ebeveynlerin farkındalık sahibi olmalarını sağlayıcı (karar alma süreçlerine katılım, iletişim, demokratik tutumlar, özel yaşam alanı ve gizlilik, kendini ifade etme vb.) kamu spotları ve bilgilendirici dijital eğitim içerikleri oluşturulabilir.
- İzolasyon uygulamaları temel insan haklarını (çocuk haklarını) gözeterik kanunen düzenlenmeli ve buna yönelik denetim mekanizmaları organize edilmelidir.
- Çocukların boş zaman değerlendirme, oyun oynama, eğlence, gelişim, sosyal hayata katılım ve dijital araçların her türlü olumsuz etkilerinden korunma gibi hakların benzer koşulların tekrarı durumunda ne tür etkinliklerle ve uygulamalarla gerçek manada işletilebileceğine yönelik çocuklarda ve ebeveynlerde farkındalık oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Akoğlu, G. & Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5(2), 99-103.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk hukuku (Çocukların Hakları ve Korunması). Ankara: Pegem Akademi
- Arslan, İ. & Karagül, S. (2020). Küresel bir tehdit (Covid-19 salgını) ve değişime yolculuk. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 1-36. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.67>
- Aslan, F., Timur, S. & Pakiş, I. (2020). Covid-19 Pandemi'sinden etkilenen çocuk istismar olgularının değerlendirmesi. Adli Tıp Bülteni, 25(1), 40-47.
- Aslan, R. (2020). Kovid-19 fizyoloji ve psikolojiyi nasıl etkiliyor? Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi, 8(88), 47-53.
- Aslan, D. (2021). Tütünsüz bir dünya günü: Tütün kullanımını bırakmak üzerine. STED, 30, 4-8.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y. & Zeybek, Z. (2020). COVID-19 Pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 304-318
- Ay, P. (2021). Yeni koronavirüs hastalığı tütün kullanımını nasıl etkiledi? STED, 30, 9-15.
- Başaran, M. & Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların Korona-Virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(71), 669-678.
- Bilge, Y. & Bilge, Y. (2020). Koronavirüs salgını ve sosyal izolasyonun psikolojik semptomlar üzerindeki etkilerinin psikolojik sağlamlık ve stresle baş etme tarzları açısından incelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23, DOI: 10.5505/Kpd.2020.66934
- Budak, F. & Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 62-79. DOI: 10.35375/sayod.738657
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6(2), 11-53.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (Demir, S. B. çev. ed.). Ankara: Eğiten Kitap

- Demir, A. (2022). COVID-19 ve çocuklar. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 3(3), 19-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/habitus/issue/69096/1069379>
- Demir Öztürk, E., Kuru, G. & Demir Yıldız, C. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? Anne ve çocuklarının pandemi algısı. *ASEAD*, 7(5), 204-220
- Ergönen, A. T., Biçen, E. & Ersoy, G. (2020). Covid-19 salgınında ev içi şiddet. *Adli Tıp Bülteni*, 25(1), 48-57.
- EUROPOL, (2021). Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf sitesinden 1.5.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Glesne, C. (2014). Nitel araştırmaya giriş. (A. F. Ersoy ve P. Yalçınoğlu Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.
- Güner, Ş. İ., Güner, S. & Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; İstismar. *Van Tıp Dergisi*: 17(3), 108-113.
- Güleryüz, S., Esentaş, M., Yıldız, K. & Güzel, P. (2020). Sosyal izolasyon sürecindeki bireylerin serbest zaman değerlendirme biçimleri: Sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *FOCUSS Spor Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-45.
- Hareket, E. (2020). Uluslararası hukukta çocuk hakları ve koruma. E. Hareket (Ed.), *Disiplinlerarası Yaklaşımla Çocuk Hakları İçinde*. Pegem Akademi Yayıncılık
- İstanbul Barosu, (2020). Çocuk hakları mevzuatı. İstanbul Barosu Yayınları
- Kırmızıgül, H. G. (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *ASEAD*, 7(5), 283-289.
- Kurt Demirbaş, N. & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakış açısıyla Covid-19 salgını sürecinin değerlendirilmesi. *ASEAD*, 7(6), 328-349.
- Küçükşen, K. (2020). COVID-19 günlerinde “ev halleri” nin karikatürlere yansması gösterge bilimsel bir analiz. *ASEAD* 7(6), 38-57.
- Özdemir, H. & Ruhi, A. C. (2016). Çocuk hukuku ve çocuk hakları. On İki Lavha Yayıncılık
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Yayıncılık.
- Robson, C. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri. (Ş. Çınkır ve N. Demirkasımoğlu Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Saka, M. C. (2020). Covid-19 ve toplum ruh sağlığı. *Klinik Psikiyatri*. 23, 246-247
- Sarı, T. & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Uslu, S., Karavelioğlu, M. B. & Gümüşgöl, O. (2020). Geleneksel rekreatif oyunlar: Yeni Koronavirüs (covid-19) salgını sürecinde boş zaman değerlendirme önerileri. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(ÖS1), 14-25.
- UNICEF, (2020). Teknik Bilgi Notu: COVID-19 ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar. <https://www.unicef.org/> adresinden 12.5.2021 tarihinde edinilmiştir.
- UNICEF, (2021). Preventing A Lost Decade Raport. <https://www.unicef.org/> adresinden 14.1.2022 tarihinde edinilmiştir.
- UNITED NATIONS, (2021). General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to The Digital Environment.
- Üstün, Ç. & Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(ÖS1), 142-153.

- Yılmaz, E. & Aydın Doğan, R. (2021). COVID-19 Pandemisi nedeniyle yaşanan toplumsal izolasyonun aile içi ve kadına yönelik şiddet üzerine etkisi. *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(1), 39-48.
- Yılmaz, M. B., Bayrak, İ. & Zeren, Ş. G. (2021). COVID-19 sürecinde uzaktan öğretim süreci ile ilgili ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin algıları ve duygularına yönelik bir analiz. https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf adresinden 22.1.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Fourth Edition). Thousand Oaks, California: SAGE.
- YÖRET, (2020). Pandemi Döneminde Çocuğa Karşı Şiddet ve İhtiyaç Analiz Raporu. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-11/1711202014242337.pdf> adresinden 1.05.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Yüksek Usta, S. & Gökcan, H. N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 188-206.

Extended Abstract

This study was conducted to learn how children experience social isolation within the context of parental decisions, to discuss relevant findings in relation to children's rights, and to offer suggestions for more effective child protection in the event that similar circumstances arise in the future. The research was carried out in a case study design in accordance with the qualitative research approach. The research group consisted of 712 parent couples living in seven different regions of Turkey, determined upon maximum diversity sampling.

A questionnaire consisting of open-ended questions was used to obtain the research data. Before the actual implementation of the data collection tool, the tool was used in a pilot application and was finalized in line with expert evaluations. In the next stage, one hundred and ten elementary school undergraduate students who live in fifty-five different cities from seven regions of Turkey and received a training on children's rights were supported in the application of the questionnaire. 9 hours of online research training seminars were given to these practitioners in 3 sessions in order to ensure the quality of the open-ended questionnaire and to maintain the commitment to the research group selection approach. The questionnaire was applied by the practitioners face-to-face to 688 of 712 parent couples, and 24 of them online, between 05.10.2020 (ethics committee research permission approval date)--17.08.2021. During the research process, some studies were carried out on the requirements of ethical issues, ensuring the validity of the data and analysis processes, and establishing the highest level of reliability. First of all, an ethics committee review was applied for all activities to be carried out within the scope of the research and an approval report was obtained for the necessary research permission. Secondly, participation in the research was based on volunteerism, and before the application of the research form, the parents involved in the study were informed about the scope and purpose.

During the analysis of the research data, two independent researchers were included in the process and efforts were made to ensure the validity of the data analysis process. The data were analyzed using the content analysis technique. Findings from parental reports about life experiences of children indicate certain areas such as education, protection from violence, neglect and abuse, development, protection from substance use, participation in domestic and social life, leisure time and entertainment, access to information, and negative attitudes. Children's experiences in these topics were discussed in a rights-based context. As a result, some suggestions have been presented to develop a more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations by essential stakeholders, especially parents, educators and policy makers.

The data obtained as a result of this research carried out with parents were examined under eight headings. Buy titles are as follows:

- Problem Areas Revealed by the Social Isolation Process for Children
- Activities to Support the Developmental Areas of Children in the Social Isolation Process
- Status of Communication Processes Between Parents and Children in Social Isolation Process
- Attitudes Exhibited by Parents in Times of Conflict with Children in the Process of Social Isolation
- Whether Neglect, Abuse and Violence Attitudes Against Children Spread During the Social Isolation Process
- Participation of Children to Home Life in the Social Isolation Process
- Whether Children Are More Open to Harmful Substance Effects and Habits During Social Isolation Process
- Effective Use of Children's Educational Rights in the Social Isolation Process

In the research, it was concluded that children's experiences in the social isolation process commonly have content that constitutes a violation of children's rights and that children are more likely to face experiences with stronger risks. When the research results are evaluated in general, it is clearly seen that there is a need for the existence of various child and child rights protection mechanisms as a precaution against re-experiencing epidemic-like situations. As a result of the research, some suggestions have been developed to based on other stakeholders, especially parents, educators and policy developers for more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations.